

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

ТВОРЧА ЕЛІТА В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ

Виконала: студентка 4-го курсу групи 6.0330 спеціальності 033 «Філософія» освітньо-професійної програми «Європейські філософські студії і креативні індустрії»
А.С. Боброва

Керівник: доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Рецензент: професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, доцент, д.філос.н. Чайка І.Ю.

Запоріжжя – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 033 «Філософія»
Освітньо-професійна програма «Європейські філософські студії і креативні
індустрії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« _____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Бобровій Анастасії Станіславівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Творча еліта в постсучасному світі

керівник роботи Маліновська Ольга Станіславівна, к.філос.н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 06 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Гілен П., Ляйстер Т. Культура в підмурках
громадянського суспільства / пер. Я. Стріха. Харків : IST Publishing, 2018. 120
с.; Українська еліта у другій половині XIX – на початку XXI століття :
особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал.
Західні землі. Вибрані проблеми : монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд.:
Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Кн. 1. 536 с.; Флорида Р. Homo creativus. Як
новий клас завойовує світ. Київ : Наш формат, 2018. 380 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які
потрібно розробити). 1. Проаналізувати стан розробленості проблеми творчої
еліти в постсучасному світі. 2. Уточнити зміст основних понять дослідження:
«еліта», «творча еліта», «постсучасність». 3. Розглянути принципи і методи
дослідження. 4. Дослідити роль творчої еліти як суб'єкта інновацій та
культурних змін. 5. Розглянути постсучасність як соціокультурний феномен.
6. Проаналізувати трансформації функцій творчої еліти в контексті
соціокультурних змін постсучасного світу. 7. Дослідити проблему
спадкоємності української творчої еліти в постсучасному світі. 8. Визначити
напрями підвищення ефективності діяльності творчої еліти.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Маліновська О.С., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.05.2024	03.05.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ А.С. Боброва

Керівник роботи _____ О.С. Маліновська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 77 сторінок, 70 позицій у списку літератури.

ЕЛІТА, ТВОРЧА ЕЛІТА, ІНТЕЛІГЕНЦІЯ, ПОСТСУЧАСНІСТЬ, ПОСТМОДЕРН

Мета дослідження: аналіз феномену творчої еліти в умовах постсучасного світу, з'ясування її місця, ролі та характеру взаємодії з іншими елементами системи антропосоціокультурного існування.

Об'єкт дослідження: постсучасний світ як якісно новий соціокультурний час та простір в контексті діяльності творчої еліти.

Предмет дослідження: творча еліта, яка постає як специфічна соціокультурна спільнота, що відтворює та транслює новаторські ідеї, цінності й артефакти, визначаючи горизонти культурного розвитку суспільства в умовах епохи постсучасності.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція.

Гіпотеза: творча еліта як суб'єкт інноваційної діяльності здійснює вплив на формування культурного капіталу суспільства, переосмислення суспільних ідеалів і світогляду, закладаючи/формує цінності в динаміці розвитку постсучасного світу на перспективі людської цивілізації.

Висновки: 1. Творча еліта покликана виконувати визначальну роль у культурних трансформаціях та суспільному прогресі, генеруючи нові ідеї, експериментуючи з формами та смислами, випереджаючи масову свідомість.

2. В умовах постсучасності функції творчої еліти зміщуються до культурної медіації, пропонування альтернативних інтерпретацій дійсності, координації полісемічного культурного простору та культивування критичного мислення.

3. Для максимального розкриття потенціалу української творчої еліти необхідні комплексні зусилля на різних рівнях: створення сприятливого середовища, розвинена система освіти, можливості для міждисциплінарної взаємодії та професійних мереж.

SUMMARY

Bachelor's qualifying paper consists of 77 pages, 70 items in the bibliography.

ELITE, CREATIVE ELITE, INTELLECTUALS, POSTMODERN WORLD,
POSTMODERN

The aim of the study: analysis of the phenomenon of the creative elite in the conditions of the postmodern world, clarification of its place, role and nature of interaction with other elements of the system of anthropo-socio-cultural existence.

The object of the study: the postmodern world as a qualitatively new sociocultural time and space in the context of the activities of the creative elite.

The subject of the study: the creative elite, which appears as a specific socio-cultural community, which reproduces and transmits innovative ideas, values and artifacts, defining the horizons of the cultural development of society in the conditions of the postmodern era.

Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction.

Hypothesis: the creative elite as a subject of innovative activity exerts an influence on the formation of the cultural capital of society, the rethinking of social ideals and worldview, establishing values in the dynamics of the development of the postmodern world on the prospects of human civilization.

Conclusions: 1. The creative elite is intended to play a decisive role in cultural transformations and social progress, generating new ideas, experimenting with forms and meanings, ahead of mass consciousness.

2. In postmodern conditions, the functions of the creative elite shift towards cultural mediation, offering alternative interpretations of reality, coordination of polysemic cultural space and cultivation of critical thinking.

3. In order to maximize the potential of the Ukrainian creative elite, comprehensive efforts at various levels are necessary: the creation of a favorable environment, a developed education system, opportunities for interdisciplinary interaction and professional networks.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ.....	6
1.1. Аналіз стану розробленості проблеми творчої еліти в постсучасному світі.....	6
1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «еліта», «творча еліта», «постсучасність».....	11
1.3. Принципи і методи дослідження.....	19
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ.....	27
2.1. Творча еліта як суб'єкт інновацій та культурних змін.....	27
2.2. Постсучасність як соціокультурний феномен.....	32
2.3. Трансформація функцій творчої еліти в контексті соціокультурних змін постсучасного світу.....	39
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ.....	45
3.1. Проблема спадкоємності української творчої еліти в постсучасному світі.....	45
3.2. Напрями підвищення ефективності діяльності творчої еліти.....	59
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ характеризується надзвичайною динамікою соціокультурних змін, що обумовлені як технологічним прогресом, так і еволюцією мас-медійного простору. В центрі цих процесів знаходиться творча еліта, що формує нові ідеї, культурні цінності та визначає напрямки розвитку суспільства. В контексті постсучасності, де традиційні ієрархії та ціннісні системи піддаються переосмисленню, роль творчої еліти стає особливо актуальною і вимагає глибокого аналізу.

Постсучасний світ ознаменований ерозією усталених соціальних структур і появою нових форм взаємодії, які значною мірою зумовлені діяльністю творчої еліти. Її вплив на культурні, економічні, політичні процеси має комплексний характер і охоплює різноманітні аспекти життєдіяльності суспільства. Втім, наявні дослідження часто зосереджуються на окремих проявах цього впливу, не розглядаючи його в комплексі.

Особлива увага у дослідженнях приділяється аналізу того, як творча еліта, використовуючи інноваційні підходи та новітні технології, сприяє переосмисленню традиційних взаємин та формуванню нових культурних практик і соціальних інститутів.

В цьому контексті особливої актуальності набуває питання про роль творчої еліти в структуруванні постсучасного культурного ландшафту, її внесок у розвиток суспільства і культури. Вивчення цих аспектів є ключовим для розуміння процесів, що відбуваються у сучасному світі, і визначення шляхів подальшого культурного та соціального розвитку.

Проблемна ситуація дослідження творчої еліти, її місця та ролі в постсучасному світі, визначається наступними причинами. Однією з проблем є явище невизначеності, характерне як для феномену творчої еліти, так і для такого соціокультурного часу як постсучасність. Стан невизначеності, характерний для постсучасного світу, часто сприймається як кризовий, як відомо, в таких умовах роль еліти в суспільстві, як взірця, еталона та

найвпливовішої верстви в суспільстві стає визначальною. Відтак проблемою постає визначення якісних характеристик еліти сьогодення – світу постсучасного. Невизначеність же поняття творчої еліти надає певної свободи у трактуванні цього феномену, але й вимагає більш детального розгляду його ознак і характеристик з огляду на функціональну роль еліти в умовах постсучасності.

На сьогоднішній день, говорячи про осмислення творчої еліти, можна говорити про окреслення векторів культурних трансформацій та перспективи розвитку суспільства. Від стану сьогоднішньої еліти, а саме «наймобільнішого» її елементу – еліти творчої – залежатимуть подальші напрямки розвитку культури. Таким чином, дослідження творчої еліти в контексті постсучасності має окреслити як стан проблеми на даний момент, так і закласти основи для розуміння перспектив майбутнього.

Об'єктом дослідження постає постсучасний світ як якісно новий соціокультурний час та простір в контексті діяльності творчої еліти.

Предметом дослідження постає творча еліта, яка постає як специфічна соціокультурна спільнота, що відтворює та транслює новаторські ідеї, цінності й артефакти, визначаючи горизонти культурного розвитку суспільства в умовах епохи постсучасності.

Мета дослідження: аналіз феномену творчої еліти в умовах постсучасного світу, з'ясування її місця, ролі та характеру взаємодії з іншими елементами системи антропосоціокультурного існування.

Відповідно до мети поставлені такі *завдання*:

- розглянути стан розробленості проблеми творчої еліти в постсучасному світі;
- уточнити зміст основних понять дослідження: «еліта», «творча еліта», «постсучасність»;
- розглянути принципи і методи дослідження;
- дослідити роль творчої еліти як суб'єкта інновацій та культурних змін;
- розглянути постсучасність як соціокультурний феномен;

- проаналізувати трансформацію функцій творчої еліти в контексті соціокультурних змін постсучасного світу;

- дослідити проблему спадкоємності української творчої еліти в постсучасному світі;

- визначити напрями підвищення ефективності діяльності творчої еліти.

Гіпотеза дослідження: творча еліта як суб'єкт інноваційної діяльності здійснює вплив на формування культурного капіталу суспільства, переосмислення суспільних ідеалів і світогляду, закладаючи /формує цінності в динаміці розвитку постсучасного світу на перспективі людської цивілізації.

Апробація роботи. Результати дослідження було представлено на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: відновлення в умовах глобальних ризиків та невизначеностей» (26 квітня 2024 року, м. Запоріжжя), опубліковано тези «Культурна дипломатія як інструмент творчої еліти у формуванні іміджу України».

Структура роботи: кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ

1.1. Аналіз стану розробленості проблеми творчої еліти в постсучасному світі

Виникнення терміну та категоріальне оформлення поняття еліти безпосередньо пов'язано з розвитком політологічної думки XIX-XX століть, осмисленням механізмів та принципів діяльності держави та суспільства, проте сама проблема еліти виникає ще на перших етапах осмислення суспільства.

До розробки та обґрунтування соціально-філософських основ елітизму, задовго до оформленої теорії еліт доклали зусиль мислителі різних часів: Китайський філософ Гуань Чжун (бл. 645-645 рр. до н.е.) та Конфуцій (551-479 рр. до н.е.), античні філософи Платон (428-348 рр. до н.е.) та Аристотель (384-322 рр. до н.е.), давньоримський оратор Цицерон (106-43 рр. до н.е.), італійський мислитель Нового часу Нікколо Макіавеллі (1469-1527), шотландський історик і есеїст Томас Карлейль (1795-1881), німецький філософ Фрідріх Ніцше (1844-1900) та інші.

Одним із перших, хто порушив питання політичної еліти, був давньокитайський філософ Конфуцій (551-479 до н.е.), обґрунтувавши концепцію, за якою керівництво суспільством має здійснюватися «благородними мужами» – людьми, що відзначаються високими моральними якостями, освіченістю та благородним походженням. Згідно з його поглядами, саме така еліта, що поєднувала в собі чесноти, знання та статус, мала право і була гідна правити та приймати рішення в державі.

Основи елітарної концепції античності заклав Платон (428-347 до н.е.) у діалозі «Держава» [41] виклавши погляди на ідеальну державу, на чолі якої стоять правителі-філософи. Найбільш досконала форма державного правління

за Платоном – аристократія «правління кращих», як прототип поняттю еліти з точки зору ціннісного підходу.

Осмилення проблеми еліт продовжилось і в Середньовіччі під егідою релігійного світогляду «отців церкви»: видатний середньовічний філософ і богослов Тома Аквінський (1225-1274) у своєму трактаті «Про правління владик/царів» («De Regimine Principum») наводить своє розуміння ієрархічно структурованого суспільства [1].

В епоху Відродження Н.Мак'явеллі закладав підвалини для подальшого осмилення феномену політичної еліти як провідної сили в управлінні суспільними процесами. У праці «Державець» [28] відкинувши прикрашання політичних процесів, Н. Макіавеллі вирішив вивчати справжні механізми здійснення влади. Він був одним із перших мислителів, хто наголосив на важливості розподілу та врівноваження повноважень між правителем, аристократією та народом.

У ХІХ столітті з'явилися класичні політичні ідеології, прихильники яких мали відмінні погляди на роль широких верств суспільства у владних структурах та прийнятті рішень на державному рівні.

Класики марксизму К. Маркс та Ф.Енгельс відстоювали альтернативну точку зору на рушійні сили суспільного розвитку в протиставленні до концепцій еліт. На їхню думку, провідну роль у поступі людства відігравали не елітні верстви, а широкі народні маси. Маркс та Енгельс виступали з ідеєю побудови суспільства, позбавленого елітаризму та панування вузького правлячого прошарку. Їхня концепція передбачала створення безелітного суспільного ладу, проте на практиці призвело до виникнення диктатури, номенклатури, бюрократичного корпоративізму.

Однією з найбільш суперечливих філософських концепцій еліти всіх часів залишається концепція «надлюдини» Ф.Ніцше. Філософ наполягав на необхідності переоцінки та оновлення панівних у суспільстві цінностей і моральних принципів. Він вбачав у цьому шлях для формування духовної еліти, своєрідної аристократії розуму, яка зможе виховати новий тип людини –

прогресивної, спрямованої на постійний моральний і інтелектуальний розвиток. Ніцше був переконаний, що така людина, не обмежена застарілими догмами, буде рушійною силою у створенні нових, більш досконалих цінностей, необхідних для процвітання всього людства.

Звертаючись до проблеми творчої еліти в постсучасному світі, її ролі, місця та впливу на суспільство, слід звернути увагу на дослідження, що актуалізують то закріплюють поняття постсучасності, так і на дослідження в галузі елітології. Проблема ролі і місця еліти, зокрема творчої еліти, у реаліях постсучасного світу є відносно молодою і напрочуд актуальною, тож на сьогоднішній день можна говорити про початкову стадію розробки досліджень з даної проблематики. Постсучасність як соціокультурний феномен потребує більш детального осмислення та оформлення, відповідно і проблема еліти, її ролі і місця у суспільстві постмодерну вимагає належного окреслення.

Осмислення проблеми еліт сьогодні здебільшого відбувається в рамках галузі політології, де основна увага приділяється еліті політичній, як важливому на сьогодні елементу політичної системи суспільства. Говорити про еліту, як про термін, що набув категоріального характеру, можна в контексті розвитку теорії еліт, започаткованої на початку ХХ ст. соціологами Вільфредо Парето (1848-1923), Гаetano Москою (1858-1941) та Робертом Міхельсом (1876-1936).

Засадничі положення теорії еліт сформулював італійський соціолог і політолог Г. Моска у роботах «Основи політичної науки» та «Правлячий клас». Еліту уперше було виділено й проаналізовано як суб'єкт соціальної дії зі специфічними характеристиками та механізмами функціонування. За визначенням Г. Моски, «правлячий клас визначає історичний процес, існує за будь-якої форми правління: у деспотичних режимах він буде створюватися зверху – деспотом, якому необхідні посередники для управління державою, а у ліберальних – знизу, самим народом, у якості координуючого органу. Хоча правлячий клас і складає меншість населення, але ця меншість краще

організована, ніж більшість, і тому вона утворює досить замкнуту і стійку групу» [22].

У зазначених працях Г. Моски, а також В. Парето та Р. Міхельса, концепція політичної еліти набула чітких меж і критеріїв визначення: особливі властивості, притаманні представникам еліти; взаємовідносини всередині елітарної верстви, що характеризують її згуртованість та інтегрованість; стосунки еліти з масами; способи рекрутування та поповнення елітних кіл; функції еліти та її вплив у суспільстві. Ці результати досліджень заклали основу консервативно-аристократичного етапу розвитку теорії еліт. Використовуючи минулі здобутки і реагуючи на нові виклики, теорія еліт продовжує розвиток у напрямку зближення з принципами демократії.

Відтак у 30-х – 40-х роках ХХ століття можна говорити про формування теорій демократичного елітизму (елітарної демократії), представлених роботами М.Вебера, Й. Шумпетера, Г. Ласвела, на противагу якій одночасно з'являється є ліволіберальна концепція неоелітизму. Концепції демократичного елітизму вплинули на подальше формування напрямку елітарного плюралізму, що ґрунтується на принципі балансу різних еліт. Таким чином, елітарний плюралізм розглядає владу та лідерство в суспільстві як результат взаємодії та балансу між численними елітними групами в різних сферах, за умови збереження певного впливу з боку широких мас населення через демократичні процедури. Прихильники плюралістичного підходу вважають, що в суспільстві діє множина еліт, які здійснюють лідерство у специфічних сферах суспільного життя. Відтак можна говорити про виокремлення в сучасному суспільстві таких різновиди елітних груп: політичну, військову, бізнес-еліту, еліту лідерів мас та адміністративну еліту.

Одним із сучасних підходів до розгляду проблеми еліти є ціннісний підхід (меритократичний). В рамках цього підходу зближення тенденцій елітизму та демократизму відбувається завдяки визначальній ролі принципу рівності та справедливості.

Представники меритократичного підходу (В.Парето, Х.Ортега-і-Гассет, М.Вебер, Т.Карлейль, Л.Фройнд, А.Тойнбі). Згідно з теорією іспанського філософа Х.Ортеги-і-Гассета, будь-яке суспільство складається з двох основних груп: меншості, що становить еліту, та більшості – мас. Саме невелика група обраних, аристократичних людей, на його думку, є рушійною силою суспільного розвитку. Однак Ортега-і-Гассет наголошував, що належати до еліти не означає вважати себе кращим за інших. Навпаки, це передбачає більш високі вимоги до себе, ніж до решти, а також готовність нести історичну відповідальність за долю всього суспільства. Інакше кажучи, елітою є не ті, хто зверхньо дивиться на інших, а ті, хто прагне більшого від самих себе і свідомо бере на себе тягар відповідальності за майбутнє нації. «Це не той, хто вважає себе вище за інших, а той, хто до себе самого ставиться вимогливіше, ніж до інших» [37]. Згідно з поглядами Х.Ортеги-і-Гассета, еліту формують люди, що вирізняються видатними особистісними якостями, високим рівнем культури та досягнень, а не їхнє походження, багатство чи інші традиційні ознаки приналежності до вищих верств. Меритократичний принцип, заснований на індивідуальних заслугах і талантах, постає ключовим для визначення елітного статусу в його інтерпретації.

Неабиякої гостроти та актуальності проблема еліт набуває в Україні. Так званий фазовий перехід у розвитку української державності, визваний війною, актуалізує питання про національну еліту, що давно повисло в повітрі. В контексті постсучасності, як соціокультурного часу, пошуки нової національної еліти нерозривно пов'язані з виокремленням та осмисленням еліти творчої, а відтак і паралельно більш чіткого понятійного оформлення.

У вивченні феномену еліти спостерігається певна спеціалізація досліджень різних її аспектів. Теоретичними питаннями елітології займалися такі науковці, як Л. Кочубей, В. Кремень, Ю. Сурмін, В. Танчер та інші. Чимало праць присвячено особливостям функціонування політичної та адміністративної еліт в період трансформації українського суспільства. Вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили праці В. Гошовської,

Р. Войтович, Л. Харченко, П. Ворони, М. Михальченка, М. Головатого, Ф. Рудича, Л. Пашко, А. Пахарєва та інших дослідників.

Говорячи про розуміння та трактування поняття еліти сьогодні, ми звертаємось до певного соціокультурного контексту існування культури як такої. Насамперед, це феномен постсучасності.

До осмислення феномену та проблематики постсучасності звертаються у своїх працях Ж. Бодрійяр, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж. Батай, Р. Барт, Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз, Е. Левінас, П. Козловські, Ч. Тейлор, У. Еко та ін. Таким чином, різні мислителі пов'язують зародження постмодерної епохи з певними історичними зрушеннями та явищами культурного життя в період від другої половини ХІХ – до середини ХХ століття.

На теренах України феномен постмодернізму досі залишається недостатньо дослідженим і найчастіше асоціюється лише з естетичною концепцією. Однак звернення до цієї проблематики стає дедалі популярнішим серед українських дослідників, філософів та науковців. Зокрема, слід відзначити розвідки на цю тематику І. Бичка, Т. Гуменюк, О. Забужко, С. Куцєпал, С. Павличко та інших авторів, феномен постсучасності, притаманний нинішньому етапу розвитку соціуму, став предметом ґрунтовного дослідження у наукових розвідках А. М. Єрмоленка, Т. С. Воропай, І. В. Карпенка, І. Д. Денисенко, М. Д. Култаєвої, Н. С. Корабльової, В. М. Корабльової та інших.

1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «еліта», «творча еліта», «постсучасність»

Центральними поняттям дослідження є поняття творчої еліти та поняття постсучасності. Відтак для розкриття змісту цих понять необхідно звернути до поняття еліти та розкрити зміст і відмінність між поняттям сучасності та постсучасності.

Поняття «творча еліта» – центральне поняття мого дослідження – потребує ґрунтовного дослідження та з’ясування. Попри актуальність цього поняття і його інтуїтивну зрозумілість, дане поняття потребує уточнення. На сьогоднішній день поняття «творча еліта» не має чіткого визначення у філософському словнику, або будь-якому іншому тлумачному словнику. На сьогоднішній день не існує чіткого визначення поняття творчої еліти. Це поняття все активніше з’являється у дискурсі, як філософському, так і економічному, проте все ще не має чітко окреслених меж та ознак. «Творча еліта» здебільшого ототожнюється з елітою інтелектуальною, представниками «креативного класу», елітою духовною тощо.

Для з’ясування змісту у суті цього поняття, звернемось до поняття «еліти» як такої. Термін «еліта» має латинське – «*eligere*» – вибирати, та французьке коріння – «*elite*» – кращий, добірний, обраний. Починаючи з XVII століття первинно термін «еліта» вживався для визначення найкращих, добірних зразків у сфері сільського господарства та тваринництва. Згодом, у XVIII – XIX століттях його значення розширилося і він став позначати привілейовані верстви суспільства – аристократію та елітні військові формування, що склалися з відібраних, кращих воїнів. Як зазначає В.С.Лісовий, «соціологам і філософам, незважаючи на всі спроби, не вдалося настільки уточнити поняття «еліта», щоб усунути значну міру його невизначеності. Однак невизначеність дає і певну перевагу – дозволяє пристосовувати це поняття до різних ситуацій» [25].

Відтак багатозначність поняття «еліта» зумовлена історичною еволюцією поняття, різноманітністю критеріїв визначення та сфер застосування, а також суб’єктивністю оцінки. У підручнику з елітознавства В. Гошовська наводить такі його основні словникові значення [14]:

– «особи, які отримали найвищий індекс у своїй сфері діяльності, досягли вищого рівня компетентності, займають високе становище відповідно до ступеня свого впливу, політичної та соціальної могутності; так звані “вищі класи”, що представляють еліту, аристократію (в етимологічному значенні

слова: *aristos* – кращий), більшість її представників володіють певними якостями, які забезпечують їм владу (В.Парето);

– найактивніші у політичному відношенні люди, зорієнтовані на владу; організована меншість, що здійснює управління неорганізованою більшістю (Г.Моска);

– «вищий пануючий клас», особи, які володіють у суспільстві найбільшим престижем, статусом, багатством, владою (Г. Лассуелл);

– люди, які володіють інтелектуальною та моральною перевагою над масою безвідносно до свого статусу (Л.Боден), найвищим почуттям відповідальності (Х.Ортега-і-Гассет);

– особи, які володіють формальною владою в організаціях та інститутах, які визначають соціальне та політичне життя (Т.Дай);

– незначний прошарок людей, що володіють перевагами (інтелектуальними, моральними, майновими тощо) над іншими;

– меншість, яка здійснює найважливіші функції в суспільстві, має найбільшу вагу і вплив (С.Келлер);

– люди, які контролюють вагому частину ресурсів суспільства та займають найвищі посади в ієрархії статусу і влади, отримані ними аскриптивно, тобто за належним їм статусом, чи ресептивно, тобто завдяки власним заслугам;

– 1-5% осіб від чисельності населення, які посідають найвищі владні позиції, контролюють велику частину власності, мають найвищий престиж;

– найбільш творча, талановита пасіонарна частина людства;

– вищий, привілейований прошарок, що виконує суспільно значущі функції управління» [14].

Отже, як бачимо, поняття еліти є багатограним, та залежно від галузі, до якої це поняття застосовується, його ознаки можуть змінюватися та варіюватися. Енциклопедія історії України надає таке тлумачення терміну: «на початку ХХ століття термін набув поширення як стрижневе поняття тих теорій,

які стверджують, що необхідною складовою частиною будь-якої соціальної структури є наявність у ній найвищої, привілейованої верстви або верств людей – власне еліт, які здійснюють творчі функції – управління, розвитку науки та мистецтва – на протигагу нетворчим, репродуктивним функціям, виконуваним іншою частиною населення» [18].

Таким чином, можна побачити зв'язок між творчістю та елітою як такою. Творчість розглядається, як одна з ознак приналежності до еліти. В такому разі, вважатимемо за потрібне звернутися до поняття творчості.

Тлумачення поняття творчості є нескінченна множина, тож звернемось до визначення, яке пропонує Філософський енциклопедичний словник. «Творчість – продуктивна діяльність за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю» [56].

Ще одним, відомим широкому загалу визначенням творчості є наступне: творчість — діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Відтак, чи можна ототожнювати поняття творчої еліти з поняттям інтелектуальної еліти. Здійснивши дослідження інтелектуального потенціалу і його складових, С. З. Манів надає таке визначення інтелекту: «інтелект — це вища система пізнавальних (розумових) здібностей індивіда, яка виявляється через активне творче мислення; здатності швидко і легко набувати нові знання і вміння, на основі чого досліджувати оточуючий світ та будувати пояснюючі теорії спостережуваних явищ» [29].

Відповідно до такого тлумачення терміну виокремлює роль інтелектуальної еліти в суспільстві: «В сутності, вона лишена влади і не має у своєму розпорядженні жодних реальних ресурсів її здійснення. На відміну від бізнес еліти вона позбавлена ресурсів у вигляді коштів, не має знарядь насильства, як правляча політична еліта та бюрократія. Але її вплив ґрунтується на інформації, ідеях та оцінках, які вона продукує та поширює. Інтелектуальна

еліта живить своїми продуктами і владу, і бізнес, і суспільство, формуючи його настрої та свідомість, ідеологію, соціальні інститути та цінності» [29].

Для того, щоб порівняти поняття інтелектуальної і творчої еліти, звернемось до характеристики ролі творчої еліти від С. Чукут, яка розглядає ключові функції та ролі, які національна творча еліта покликана виконувати для забезпечення всебічного розвитку суспільства. Ці ролі формують соціальний механізм становлення елітарного прошарку. Перш за все, творча еліта є носієм і хранителем національної культурної спадщини, що забезпечує збереження ідентичності народу. Також вона виступає генератором нових знань, наукових здобутків та інтелекту, необхідних для суспільного прогресу. Крім того, творча еліта є провідником народу на шляху національного відродження та загального поступу. Вона залучається до культурного діалогу із світовим досвідом, сприяючи міжнародному визнанню країни. Ще однією важливою роллю еліти є засвоєння культурних надбань інших народів та ініціювання міжкультурної комунікації. Водночас вона відповідає за творення національної духовної культури та оберігання духовних цінностей і традицій задля консолідації нації. Нарешті, творча еліта є рушієм та трансформатором національної ідеї відповідно до нових історичних реалій [59]. Отже, формування прошарку творчої еліти зумовлене необхідністю виконання ним широкого спектру функцій у культурному, науковому, суспільно-політичному вимірах для забезпечення гармонійного розвитку нації.

Поняття «інтелігенція» та «еліта» мають певні відмінності, хоча часто використовуються як взаємозамінні або перетинаються за змістом.

Інтелігенція – це соціальна група, яка традиційно асоціюється з людьми розумової праці, носіями знань, культури та освіченості. Відповідно до тлумачення у філософському енциклопедичному словнику «інтелігенція – мисляче творче ядро «освіченого прошарку» або «освіченого класу» суспільства, яке характеризується великою розумовою, естетичною та моральною активністю, ініціативою і творчістю» [56]. Інтелігенція формувалася як прошарок, що ставив собі за мету служіння народу, поширення

просвітництва та гуманістичних ідеалів. Ключовими рисами інтелігенції вважаються високий рівень освіти, моральності, громадянської свідомості та відповідальності.

Етимологічно слово «еліта» походить від латинського «*eligere*», що означає «вибирати». Саме походження слова від латинського «вибирати» вказує на вибраний, провідний характер еліти. Під елітою розуміють групу людей, що посідають провідні чи керівні позиції у різних сферах людської діяльності. Це можуть бути політична, економічна, військова, наукова, управлінська, культурна, інтелектуальна чи спортивна галузі. Еліта в більш широкому розумінні – це привілейована верхівка суспільства, що концентрує владу, вплив, престиж, багатство та займає ключові позиції в різних сферах життя (політиці, економіці, культурі тощо). Належність до еліти часто визначається не стільки інтелектуальними чи моральними якостями, скільки доступом до ресурсів, зв'язків, статусу.

Інтелігенція може бути частиною загальної еліти суспільства, зокрема її інтелектуальним, культурним сегментом. Однак не всі представники еліти належать до інтелігенції, адже до неї можуть входити люди без високого рівня освіченості чи моральних якостей.

Таким чином, якщо інтелігенція – це передусім носії знань, культури та моральних цінностей, то еліта творча виступають творцями та як окрема категорія, що відрізняється від суміжних понять еліти та інтелігенції. Творча еліта виокремлюється як специфічна група всередині загального поняття еліти на основі такої визначальної ознаки, як творча діяльність. На відміну від традиційного розуміння еліти як вищого привілейованого прошарку за походженням або матеріальним статком, творча еліта формується за критерієм індивідуальних заслуг, талантів та досягнень у різних сферах творчості (культурі, мистецтві, науці тощо).

Поняття інтелігенції часто ототожнюється з інтелектуальною елітою і розглядається як сукупність освічених верств населення. Однак творча еліта не

обмежується лише інтелектуальною сферою, вона охоплює різні види творчої діяльності духовного і матеріального характеру.

Таким чином, творча еліта постає як особливий феномен, відмінний як від загального поняття еліти за ознакою творчого внеску, так і від інтелігенції більш широким охопленням різних сфер творчої праці та специфічними функціями культуротворення, ціннісного і світоглядного впливу на суспільство.

Розглядаючи поняття постсучасності, слід звернути увагу на його тісний зв'язок і часто вживане ототожнення з поняттям постмодерну. Ці два терміни нерідко використовуються як синоніми для позначення однієї і тієї ж епохи чи культурної парадигми, що прийшла на зміну модерну. Крім того, існує буквальний переклад цих понять, який також вказує на їхню споріднену сутність. Якщо «модерн» перекладається як «сучасність», то «постмодерн» означає «постсучасність» або «те, що йде за сучасністю». Таким чином, між поняттями «постсучасність» і «постмодерн» можна провести багато паралелей. Вони часто розглядаються як взаємозамінні терміни, що описують епоху, яка змінила модерн, або сучасність, новим світоглядом і культурними реаліями. Це споріднення простежується як у змістовому, так і в етимологічному сенсі.

Для глибшого розуміння терміну, звернемося до його лінгвістичних характеристик. «Префікс «пост-» походить від латинського *post-* «після, слідом за», далі від того ж кореня, що й грецьке *ἐπί* «під час, в, при», *ὀπίσθην* «після, згодом» [20]. Використання префікса «пост-» завжди стосується часової вказівки або натякає на те, що щось залишилося позаду (наприклад, постфронтальний, посттравматичний). Зокрема, термін «постіндустріальний» вказує на «після-індустріальний» або «після-промисловий» етап розвитку суспільства. Це стан, коли провідну роль відіграють не промислове виробництво, а сфера послуг, наука та інші галузі, що не пов'язані безпосередньо з індустріальним сектором. Отже, використання префікса «пост-» підкреслює зміну епох, перехід від однієї стадії до наступної, де попередня вже пройдена і залишилася в минулому [20].

Ж.-Ф. Ліотар, осмислюючи постмодерн, наголошує на тому, що «префікс «пост» у слові постмодерн вживається не на означення руху типу come back, flash back, feed back, тобто руху повторення, а позначає певний «анапроцес» як процес аналізу, анамнезу, аналогії і анаморфози, який переробляє дещо «першогозабуте» [47]. Отже постмодернізм не просто приходить після модерну, а переосмислює й деконструює його засадничі принципи, повертаючись до витоків того, що було відкинуте чи забуте в епоху модерну. Це аналітичний та критичний процес, своєрідна ревізія модерністських ідей та цінностей з іншої, спотвореної перспективи. Тож префікс «пост», за Ж.-Ф. Ліотаром, вказує не на лінійну темпоральну послідовність, а на складну трансформацію та переоцінку спадщини модерну.

Наприкінці ХХ століття людство увійшло в якісно новий етап свого розвитку, який триває і донині. Цей період отримав різноманітні назви: «постіндустріальне суспільство», «епоха постмодерну», «постмодерністська революція» або «постсучасність». Незалежно від термінології, йому притаманні фундаментальні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини. На початковому етапі теоретичного осмислення постмодернізм постав як особлива світоглядна концепція, що привнесла новий спосіб світовідчуття та світорозуміння, характерний для початку ХХІ століття.

Таким чином, постсучасність «не стільки виявляється новою історичною епохою, скільки часом інтенсивного прояву суспільних та природних проблем нової якості» [31].

Одну з найбільш поширених і загальноприйнятих характеристик постмодернізму пропонує американський дослідник І. Гассан, який виокремлює такі його ключові риси, як «невизначеність, культ неясностей, помилок і пропусків; фрагментарність і принцип монтажу; «деканонізація», боротьба з традиційними ціннісними центрами; «усе відбувається на поверхні», відсутність психологічних і символічних глибин; мовчання, відмова від мімезису і образотворчого начала; позитивна іронія, що стверджує плюралістичний всесвіт; змішування жанрів, високого і низького, стильовий

синкретизм; театральність сучасної культури; зрощення свідомості із засобами комунікації, здатність пристосовуватися до їх оновлення і рефлексії над ними» [47].

Глобалізоване постсучасне суспільство відзначається наростанням невизначеності, яка виявляється в аномічності, плюралізмі, еkleктизмі, неортодоксальності, хаотичності та випадковості культурного життя. Воно демонструє відхід від усталених норм, канонів, принципів на користь різноманітності, незвичності, змішування стилів тощо. Таким чином, постсучасність як новітній етап розвитку людської цивілізації вирізняється радикальними трансформаціями у світобаченні, цінностях, способі життя, що позначилося на всіх сферах буття – культурі, мистецтві, філософії, політиці, економіці.

1.3. Принципи і методи дослідження

Методологічне підґрунтя дослідження творчої еліти у постсучасному світі ґрунтується на таких загальнонаукових принципах, як принцип наукової об'єктивності, принцип системності. Відповідно до принципу об'єктивності, творча еліта розглядається як об'єктивна даність, що визначає поточний стан розвитку соціуму. Дотримання принципу наукової об'єктивності дозволить отримати максимально неупереджені, валідні та надійні результати шляхом критичного, збалансованого підходу до всіх етапів дослідницького процесу. Застосування принципу наукової об'єктивності в рамках дослідження забезпечує неупереджений аналіз наявних наукових джерел, теорій, концепцій, присвячених творчій еліті та постсучасності, без нав'язування власних суб'єктивних поглядів. Застосування принципу об'єктивності передбачає врахування різних, іноді протилежних, точок зору на проблему творчої еліти в постсучасності задля плюралізму думок та уникнення суб'єктивних оціночних суджень щодо окремих представників творчої еліти, їхніх особистостей, поведінки. З метою отримання найбільш обґрунтованих та релевантних

результатів дослідження проводиться критичний розгляд різних методологічних підходів до вивчення творчої еліти. Використання надійних джерел для збору емпіричних даних щодо діяльності творчої еліти в різних сферах забезпечує уникнення упередженої інтерпретації інформації. Згідно з принципом об'єктивності визнаються обмеження дослідження і потенційних похибок, джерел упередженості.

Дотримання принципу системності у дослідженні вимагає розгляду творчої еліти як цілісної соціокультурної системи у взаємозв'язку її елементів. Отже, принцип системності дозволить комплексно дослідити еліту як цілісне утворення в органічному зв'язку з постсучасним соціокультурним середовищем, не обмежуючись розглядом лише окремих її аспектів. Таким чином, творча еліта розглядається як цілісна система, що складається з взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів (діячів різних сфер творчості – культури, мистецтва, науки, бізнесу тощо). Аналіз творчої еліти відбувається не ізольовано, а в контексті більш широкої соціокультурної системи постсучасного світу, враховуючи її зв'язки та взаємовпливи з іншими підсистемами і елементами. В ході дослідження розглядається внутрішня структура творчої еліти як системи – її ієрархія, розподіл ролей, механізми відтворення й оновлення. Творча еліта постає як відкрита система, що перебуває у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, реагує на його виклики та сама здійснює на нього вплив. Застосування системного підходу до вивчення механізмів, стратегій, наслідків впливу творчої еліти на різні сфери життєдіяльності у постсучасному світі дозволить проаналізувати проблему спадкоємності творчої еліти постсучасності з урахуванням усіх системних зв'язків і факторів.

Теоретичною та методологічною базою дослідження творчої еліти є синтез різноманітних наукових методів і концепцій.

У дослідженні творчої еліти в постсучасному світі важливу роль відіграють загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Метод аналізу дозволяє розчленувати досліджуваний феномен творчої еліти на

складові елементи, детально вивчаючи їхню природу, структуру, властивості, функції та взаємозв'язки. Використовуючи аналітичний підхід, можна ретельно розглянути окремі аспекти творчої еліти, такі як її соціальний склад, ієрархія, ціннісні орієнтації, специфіка творчої діяльності представників різних сфер тощо.

Доповнюючи аналітичний метод, метод синтезу забезпечує інтеграцію отриманих під час аналізу знань про творчу еліту в єдине ціле, що дозволяє досягнути її як цілісне утворення в системі постсучасного суспільства. Синтез уможливорює реконструкцію творчої еліти як соціокультурної системи, розкриваючи взаємозв'язки між її складниками та взаємодію з іншими елементами суспільної структури.

Застосування індуктивного методу в дослідженні творчої еліти передбачає рух від емпіричних спостережень до теоретичних узагальнень. На основі вивчення конкретних фактів, проявів, моделей діяльності представників творчої еліти в різних сферах життєдіяльності постсучасного суспільства можна індуктивним шляхом сформулювати загальні закономірності, висновки та концепції, що пояснюють феномен творчої еліти.

Метод дедукції, навпаки, забезпечує можливість переходу від загальних теоретичних положень до конкретних випадків та емпіричних даних. Спираючись на наявні теорії еліт, концепції постмодернізму та постсучасного суспільства, за допомогою дедуктивного методу можна здійснити перевірку їхньої валідності на прикладі функціонування творчої еліти, виявити специфіку дії загальних закономірностей у конкретних випадках.

Таким чином, використання методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції забезпечує комплексний і різнобічний підхід до вивчення творчої еліти в постсучасному світі, поєднуючи емпіричні дослідження з теоретичним осмисленням, деталізацію складових елементів із цілісним баченням системи, вивчення окремих фактів та формулювання загальних закономірностей.

Засадничими для дослідження стали структурно-функціональний аналіз, ідеї екзистенціалізму, філософської антропології, соціальної психології та теорії

комунікативної дії. Крім того, для розуміння діяльності еліт у трансформаційному суспільстві було залучено синергетичний підхід.

Застосування підходу структурно-функціональний аналіз у дослідженні творчої еліти дозволяє системно проаналізувати творчу еліту як цілісне утворення, її внутрішню будову і взаємодію з іншими суспільними підсистемами. В рамках дослідження творча еліта розглядається як специфічна підсистема загальної соціальної системи, визначаючи її структуру, склад, ієрархію, функції можливе вивчення структурних взаємозв'язків творчої еліти з іншими підсистемами – політичною, економічною, науковою, освітньою елітами. Відповідно до вимог підходу структурно-функціонального аналізу, розглядаючи питання стабільності, наступності, відтворення структурних елементів творчої еліти, аналізується роль творчої еліти в підтримці стабільності та розвитку соціокультурної системи постсучасного світу, здійснюючи певні функції. Відповідно, досліджуючи процеси диференціації та інтеграції всередині підсистеми творчої еліти відбувається виокремлення субелітних груп за сферами творчості. Застосовуючи структурно-функціональний аналіз, аналізуються функції – новаторську, культурноформуєчу, інтегруєчу тощо і їхню роль для функціонування суспільства, та дисфункції творчої еліти – відрив від громадських потреб, утворення псевдоеліти, функціональну некомпетентність.

Звернення до ідей екзистенціалізму, як підходу, що фокусується на унікальному досвіді людського існування, дозволяє виділити увагу самобутності, свободі, вибору, автентичності творчого існування і впливу творчої еліти на буття особистості та суспільства. З точки зору екзистенціалізму розглядається вплив творчої діяльності еліти на формування ідентичності, цінностей, переконань у суспільстві. Таким чином, екзистенційний підхід дозволяє розгляд творчої еліти з точки зору їх неповторної індивідуальності, її свободи самовираження та самореалізації через творчість. Розгляд буттєвої ситуації митців, науковців, інших творчих діячів. Відповідно, звертаємось до дослідження екзистенційних виборів та рішень

представників еліти – відповідальність, пошук сенсу, протистояння абсурду буття. В межах ідей екзистенціалізму акцентується увага на проблемі автентичності, справжності творчого життя представників еліт на противагу квазіелітам, симулякрам, характерних для постмодерну явищах. Розкриваючи зміст та сутність творчої еліти як окремої категрії, звертаємось до екзистенційної інтерпретації творчого акту, осягнення його глибинних підвалин і смислів. Відповідно до особливих обставин та контексту постсучасності, приділяється увага вивченню феномену самотності, відчуженості, маргінальності творчої особистості в контексті існування постсучасної еліти, феноменів страху, тривоги, поневірянь як детермінант творчості в умовах постсучасності.

Соціально-психологічний та комунікативний підходи забезпечують розуміння групових, мотиваційних, ідентифікаційних і дискурсивних аспектів функціонування творчої еліти у взаємодії з іншими спільнотами. Застосування концепцій соціальної психології дозволяє здійснити дослідження психологічних механізмів формування, існування та відтворення творчої еліти як соціальної групи. Окремої уваги вартує здійснення дослідження стратегій і технік впливу творчої еліти на громадську думку, масову свідомість, а також аналіз психологічних чинників сприйняття творчої еліти різними соціальними групами. В межах підходу соціальної психології проводиться аналіз групової динаміки, феноменів згуртованості, конформності, лідерства всередині творчої еліти та вивчення питань мотивації, потреб, ціннісних орієнтацій представників творчої еліти. Також звернемо увагу на розгляд проблем самокатегоризації, соціальної ідентичності членів творчої еліти.

Теорія комунікативної дії Ю.Габермаса в якості методологічного підходу дослідження творчої еліти виявляється у дослідженні комунікативних практик творчої еліти, способів її дискурсивної легітимації; аналізі комунікативних стратегій взаємодії творчої еліти з громадськістю, владою, ЗМІ; вивченні комунікативних бар'єрів і перешкод у діалозі еліти і громадськості; дослідження ролі дискурсу творчої еліти у формуванні життєвого світу

постсучасного суспільства. Таким чином, теорія комунікативної дії дозволяє розглянути творчий продукт як певний комунікативний акт між елітою і суспільством, де увага приділяється проблемі досягнення консенсусу, порозуміння між творчою елітою та іншими групами.

Ідеї філософської антропології, до яких звертаємось у дослідженні, утворюють певний філософсько-антропологічний ракурс дослідження творчої еліти, що відкриває шлях до глибшого розуміння людського виміру її буття і діяльності через універсальні визначення людської природи. Філософсько-антропологічний підхід дозволяє розглядати творчу еліту крізь призму загальнолюдських визначень і інтерпретацій людської природи, екзистенції, сутності буття. Він стимулює ставити питання про специфіку людського в творчій еліті, особливості її внутрішнього світу, духовності, цінностей. Аналіз творчої діяльності еліти як квінтесенції людського буття, спосіб самореалізації і самотрансценденції, дозволяє розкрити сенси і виміри людського буття, які відкриваються у творчості. Філософська антропологія підштовхує досліджувати проблему співвідношення біологічного та соціокультурного, природного і надприродного в творчій еліті. Такий підхід стимулює розглядати творчу еліту не лише як соціальну групу, а як унікальний антропологічний феномен. Філософсько-антропологічний підхід забезпечує можливість застосувати герменевтичні, феноменологічні та екзистенційні методи інтерпретації творчості еліти.

Застосування герменевтичного методу як мистецтво тлумачення і розуміння текстів для інтерпретації творчих артефактів – літературних, мистецьких, наукових творів тощо, дозволить отримати глибоке та багатогранне розуміння проблеми творчої еліти в постсучасному світі. Використання герменевтичного методу дозволяє розглядати творчість в культурно-історичному контексті епохи, як відгук на виклики часу, виявляти зв'язки з попередніми культурними традиціями, розкриваючи приховані смисли, культурні коди, що закладені в цих текстах. Герменевтика орієнтує на діалог з текстами, долучення власного життєвого досвіду для кращого їх

осягнення. Відтак, завдяки застосування герменевтики як методу для даного дослідження, можливе розуміння творчості як комунікативного акту, що спонукає досліджувати специфічну мову, дискурсивні практики творчої еліти в постсучасному контексті.

Феноменологічна методологія дозволить занурити дослідження у безпосередній життєвий досвід творчої еліти, досягти розуміння її сутності, екзистенційних вимірів, уникаючи надмірної теоретизації та абстракції. Відбувається деталізація різних аспектів буття творчої еліти, специфіки її становлення, існування, трансформації в постсучасному середовищі. За допомогою феноменологічної редукції феномен творчої еліти досліджується без наперед визначених понять, оминаючи наявні теоретичні припущення та конструкти стосовно творчої еліти. Застосовуючи аналіз інтенційності свідомості, розкрити мотиви, цінності, переконання, що рухають творчою елітою через дослідження життєвого світу (*Lebenswelt*) творчої еліти. Феноменологічний метод дозволяє вивчати взаємодію творчої еліти з навколишнім світом, використовуючи аналіз способів, якими творча еліта сприймає та інтерпретує соціокультурні та політичні зміни, а також вплив суспільних умов на їхню творчу діяльність. З метою розкрити сутність творчості та вплив творчої еліти на сучасне суспільство, феноменологічний метод застосовується для докладного опису та аналізу феномену творчості та інновацій, які виникають у творчій еліті.

Отже, підсумовуючи, можна констатувати, що проблема творчої еліти в постсучасному світі є відносно новою і малодослідженою. Незважаючи на те, що поняття «еліти» розроблялося протягом тривалого часу в межах політології, соціології та філософії, власне категорія «творча еліта» лише нещодавно увійшла у науковий дискурс. Це вимагає ретельного теоретико-методологічного обґрунтування та уточнення змістовного наповнення даного поняття. У розділі здійснено спробу розмежувати творчу еліту від суміжних категорій, таких як інтелектуальна еліта, інтелігенція тощо, визначивши її специфіку та характерні риси.

Звернення до етимології та семантики поняття «постсучасність» дозволило розкрити його смислове навантаження, згідно якого воно не лише позначає лінійну темпоральну послідовність після модерну, а передбачає ревізію, деконструкцію принципів та ідей попередньої епохи. У роботі наголошено на принципових відмінностях постсучасного світу від попередніх епох, а також ідентифіковано основні його риси. Таким чином, творча еліта розглядається не лише як продовжувачка та спадкоємиця попередніх елітних традицій, а як феномен нової якості, породжений специфічними умовами постмодернізму.

У підрозділі обґрунтовано методологічне підґрунтя дослідження творчої еліти у постсучасному світі на засадах принципів об'єктивності та системності. Окреслено низку методологічних підходів – структурно-функціонального, екзистенційного, соціально-психологічного, комунікативного, філософсько-антропологічного, а також герменевтичного та феноменологічного методів задля максимально повного та різнобічного розкриття досліджуваної проблеми.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ У ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ

2.1. Творча еліта як суб'єкт інновацій та культурних змін

Говорячи про творчу еліту, як про певний соціальний феномен, а не привілейовану групу осіб, варто звернутися до аналізу ролі творчої еліти як суб'єкта у суспільстві. Відійти від опису та ознак і звернутися до суб'єктності. Бо найкращим чином визначити роль і місце страти у системі соціальних зв'язків може її діяльність як перетворення об'єктивної дійсності. Х. Ортега-і-Гассет у своїй роботі «Бунт мас» наголошував, що справжнім аристократом є не той, хто отримав цей титул у спадок чи має певний обсяг знань, а той, хто ці знання повсякчас удосконалює і, що надзвичайно важливо, реалізує на користь суспільства [38].

Аналізуючи вплив творчої еліти на економічний розвиток міст, американський дослідник та економіст Річард Флоріда сформував свою теорію «креативного класу». Наприкінці ХХ століття, у 1980-1990 роках, відбувся поступовий перехід до економіки, заснованої на креативності та творчості. Результатом цих змін стало посилення позицій нового суспільного класу – креативного класу, що зумовило формування нової класової моделі суспільства в цілому. Креативний клас складається з людей, які створюють різноманітні, зокрема економічні, цінності через творчу діяльність [58].

Креативний клас поділяється на дві групи. Першу групу становлять так зване «креативне ядро». До нього входять науковці, інженери, викладачі університетів, письменники, художники, актори, дизайнери, архітектори, а також інтелектуальна еліта сучасного суспільства: провідні культурні діячі, редактори, публіцисти, експерти-аналітики та інші особи, які формують громадську думку. Ці особи присвячують себе творчій діяльності на професійному рівні, зосереджуючись на ній постійно і систематично. Мова йде

про людей, чия основна робота – це творчий процес, спрямований на генерування нових цінних здобутків у певній галузі. Вони повністю віддані цій справі, яка є для них не лише професією, а й покликанням. При цьому їхні досягнення визнаються та належним чином компенсуються у вигляді гідної оплати чи іншої форми винагороди, цінованої в суспільстві. Другу частину креативного класу складають «креативні фахівці», зайняті у різних галузях: високі технології, юриспруденція, фінанси, охорона здоров'я, бізнес-менеджмент. Вони беруть участь у творчому вирішенні проблем, застосовуючи власні комплексні знання [58].

Згідно з Річардом Флоридою, у сучасній економічній системі креативність відіграє фундаментальну та невіддільну роль. Креативна економіка можна сказати продовжує та доповнює «економіку знань», створюючи на основі накопичених знань абсолютно нові форми та прояви. Флорида стверджує, що «знання» та «інформація» виступають інструментами та сировиною для креативності [58]. Саме креативність постає найціннішим ресурсом сучасної економіки, хоча за своєю суттю вона не є товаром. Якщо протестантська трудова етика, за теорією Макса Вебера, слугувала духовно-ментальним підґрунтям для становлення раннього капіталізму, то тепер креативність виступає фундаментальною основою існування сучасного суспільства. Її кінцевим продуктом є «інновація» – чи то у вигляді нового технологічного винаходу, чи нової бізнес-моделі або методу ведення комерційної діяльності.

Інновація являє собою кінцевий продукт креативності та водночас є інструментом діяльності творчої еліти. Інноваційні процеси – це безперервні зміни, що приносять щось нове і прогресивне у світ з плином часу. У сучасних умовах «Інноваційний процес може бути успішним лише за наявності і активності креативного прошарку населення, тому він повинен запроваджуватися не «зверху» або «знизу», а у діалозі держави як замовника інновацій і креативного класу — на основі всебічного узгодження їх інтересів» [34].

К'елл Нордстрем та Йонас Ріддерстралле у своїй відомій праці «Бізнес у стилі фанк» вдало описали сучасний етап розвитку ринкової економіки, використавши підзаголовок «Капітал танцює під дудку таланту» [65]. Це влучне формулювання підкреслює, що в нинішніх умовах капітал, тобто фінансові ресурси, значною мірою залежить від талантів та інтелектуального потенціалу працівників. Тому в сучасному бізнес-середовищі виникає нагальна необхідність активно залучати, акумулювати, стимулювати та ефективно використовувати інтелектуальні здібності співробітників як конкурентний ресурс компанії. Інтелектуальний капітал працівників стає ключовим чинником успіху організації, що дозволяє їй вигравати в конкурентній боротьбі на ринку.

Японський філософ і гуманіст Дайсаку Ікеда, спираючись на досвід стрімкого економічного розвитку Японії, відомого як «японське диво», стверджував, що будь-які нововведення, зокрема демократія та ринкова економіка, мають органічно виростати з надр національної культури кожної окремої країни [62]. Вони повинні трансформуватися у справжню потребу суспільства, адаптуватися до місцевих традицій, звичаїв і менталітету народу. Таким чином, на думку японського професора, культурний капітал є фундаментом, підґрунтям, на якому вибудовуються відповідні економічні, соціальні та політичні інститути суспільства. Саме від рівня розвитку культурного капіталу залежать економічне зростання та прогрес країни, добробут її громадян, а також політична свобода й незалежність держави.

Термін «культурний капітал» і відповідна теоретична розробка цього поняття були вперше ґрунтовно викладені в роботі «Нарис теорії практичної дії» (1972), автором якої є відомий французький мислитель П. Бурдьє. Згідно з П. Бурдьє, культурний капітал – це сукупність знань, навичок та культурних об'єктів людини, таких як книги, твори мистецтва тощо. Цей вид капіталу можна конвертувати в економічний капітал. Наприклад, володіння вищою освітою або високою кваліфікацією дозволяє отримувати більші економічні вигоди за одиницю часу або заощаджувати час, тим самим збільшуючи економічний капітал [63]. Культурний капітал – це ресурс, який може зростати

та збагачуватися. На його формування впливають такі чинники: державна політика, діяльність організацій, сімейне виховання та взаємини між членами родини, а також безпосередньо самі люди, котрі можуть бути носіями культурних цінностей та знань [20].

На сьогоднішній день, говорячи про осмислення творчої еліти, можна говорити про окреслення векторів культурних трансформацій та перспективи розвитку суспільства. Від стану сьогоднішньої еліти, а саме «наймобільнішого» її елементу – еліти творчої – залежатимуть подальші напрямки розвитку культури. Культурна дипломатія виступає інструментом комунікації та одним із способів, якими творча еліта передає, поширює та олюднює свій культурний капітал для ширшої громадськості, міжнародної спільноти. Таким чином формується не просто імідж ззовні, а глибинне сприйняття країни іншими народами через призму її культурної ідентичності. Поняття культурної дипломатії набуває різного забарвлення, від ототожнення з пропагандою, до усвідомлення її як «м'якої сили». Однак все ж слід наголошувати на ролі культурної дипломатії як потужного інструменту комунікації, що дозволяє встановлювати міжкультурний діалог, долати стереотипи та упередження шляхом представлення культурних надбань нації світовій спільноті.

Таким чином, творчість виступає як продукт і результат діяльності і як метод. Отже, на сьогодні, в умовах трансформації суспільства, вбачається велика роль у розбудові майбутнього саме за представниками креативних індустрій та сфери культури як такої. Творча еліта оживляє та поширює духовну спадщину минулого, виступаючи носієм культурної ідентичності та водночас суб'єктом інновацій та культурних змін. Культурна дипломатія дозволяє донести до світу квінтесенцію духовної самобутності нації, її життєвий досвід, унікальний погляд на світ.

Відтак можна говорити про утворення взаємозалежного та взаємопідсилюючого процесу. З одного боку, інновації та культурні зрушення створюють сприятливий ґрунт для появи і розквіту творчої еліти. Епохи трансформацій, зламу старих парадигм викликають запит на нове бачення, ідеї,

які б відповідали духу часу. Таким чином, суспільство потребує провідників змін, генераторів інноваційного мислення – творчої еліти.

Але з іншого боку, саме представники творчої еліти є рушійною силою, яка породжує ці культурні зміни та інновації. Їхня здатність критично мислити, висувати сміливі ідеї, експериментувати, руйнувати усталені догми і є тим поштовхом, який запускає інноваційні процеси та культурну трансформацію.

Тобто маємо взаємодію зворотних зв'язків: інновації викликають попит на творчу еліту як провідників змін, а творча еліта через свою діяльність продукує нові інновації та культурні феномени. Це циклічний процес взаємного підсилення.

Науково-технічний прогрес, що розгорнувся наприкінці 1800-х та на зорі 1900-х років, спричинив хвилю наукових відкриттів і новаторських винаходів, які радикально змінили обличчя світової цивілізації. Ці інновації викликали гостру потребу в представниках творчих професій, здатних осмислити новітні явища. І паралельно з'являються нові культурні тенденції – модернізм, авангардизм, революційні напрями в мистецтві та літературі. Їх провідниками стали митці та інтелектуали тогочасної творчої еліти.

Подібні процеси спостерігаємо і в епоху сучасних технологічних та соціокультурних зрушень. Цифрова революція, глобалізація світу викликали до життя нові тенденції в культурі – постмодернізм, конвергенцію різних видів мистецтв. А креативна еліта сучасності активно долучається до осмислення цих феноменів через артпроекти, літературні твори, перформанси.

Отже, взаємозв'язок між інноваціями, культурними змінами та творчою елітою має синергетичний характер. Вони взаємно живлять і підсилюють одне одного у безперервному цикліпрогресу.

Синергетика – це теорія самоорганізації складних нелінійних систем. Згідно з її принципами, окремі елементи системи не просто взаємодіють один з одним, а взаємно підсилюють та каталізують одне одного, що призводить до появи нових якостей та властивостей усєї системи в цілому.

У нашому випадку інновації, культурні зміни та творча еліта виступають взаємопов'язаними елементами єдиної системи – процесу суспільного та культурного прогресу. Вони не існують відокремлено, а утворюють складну мережу взаємовпливів та взаємного підживлення, внаслідок чого виникає ефект синергії.

Інновації стимулюють культурні зміни, створюючи нові реалії, артефакти, технології, які вимагають переосмислення та асиміляції у культурному просторі. Культурні зміни підживлюють творчу еліту, породжуючи нові теми, ідеї, виклики для митців, вимагаючи нових форм самовираження. Творча еліта через свої твори, ідеї та експерименти активно продукує інновації в культурі та мистецтві. Ці культурні та художні інновації сприяють подальшому поступу та трансформаціям у суспільстві.

Відбувається безперервний цикл: інновація → культурна зміна → творчий акт еліти → нова інновація і т.д. Причому на кожному новому витку цикл посилюється, викликаючи ланцюгову реакцію нових інновацій та культурних феноменів.

У результаті цієї синергетичної взаємодії народжуються нові культурні епохи, мистецькі стилі, соціальні течії, які були б неможливі за розрізненого існування інновацій, культурних змін та творчої еліти. Саме їх постійна взаємодія та взаємне підсилення стають рушійною силою безперервного культурного та суспільного прогресу людства.

2.2. Постсучасність як соціокультурний феномен

В епоху постсучасності відбувається переосмислення усталених підходів до пізнання та структурування дійсності. Логіка та раціональність, що панували в індустріальну добу, поступаються місцем новим, нелінійним способам осягнення істини. Ієрархічні моделі організації реальності втрачають свою визначальну роль, а цілісна філософська картина світу розпадається на множинність фрагментованих уявлень та інтерпретацій.

Постсучасність, таким чином, є періодом деконструкції старих парадигм і підготовки ґрунту для становлення нової реальності інформаційного суспільства. Феномен постсучасності, як і саме поняття досі не має чітко окреслених меж і видається дещо дискусійним. Термін «постмодерн» уперше термін використав у 1917 році німецький філософ Рудольф Панвіц, говорячи про постмодерну людину, яка має подолати занепад і нігілізм та піднятися до висот нової культури [66]. Водночас історик Арнольд Тойнбі стверджував, що постмодерн розпочався у 1875 році, оскільки саме тоді зародилася глобальна політика [49]. Філософ Жан-Франсуа Ліотар провів аналогію між зародженням постіндустріальної епохи та культури постмодерну, яка проявилася наприкінці 1950-х років через зміну статусу знання, що стало головною продуктивною силою [67]. Англійський дослідник Фредрік Джеймісон відносить появу постмодернізму до кінця 1940-х – початку 1960-х років, коли новий міжнародний порядок стверджувався і одночасно переживав потрясіння через внутрішні протиріччя в Америці та Франції, що супроводжувалося апокаліптичними настроями [17].

Постмодерністське мислення базується на розумінні принципової неможливості створити такі теоретичні концепції, які б цілковито і без жодних застережень пояснювали глобальну історичну дійсність в її цілісності та складності. Постсучасність – це не просто епоха, а радше стан, в якому перебуває зараз уся культура, визначена як увесь світ духовних і матеріальних цінностей, створених людством. Це перехідний період, у якому старі парадигми руйнуються, а нові ще не сформувались, відкриваючи безліч можливостей для різноманітних інтерпретацій та шляхів розвитку.

Ірраціональність як елемент та одна з визначних характеристик постсучасності проявляється навіть у способах осягнення та дослідження постсучасності як феномена. Звертаючись до термінів феноменології, постсучасність розглядаємо як феномен у його гуссерлівському розумінні: феномени - це не психічні явища, а абсолютні сутності, що мають універсальне значення. Вони не залежать від індивідуальної свідомості, але водночас існують

лише в ній і не існують поза нею. Ці сутності не пізнаються шляхом абстрактного мислення, а безпосередньо переживаються і потім описуються так, як вони осягаються в акті інтуїції. Отже, саме в такий спосіб відбувається осягнення постсучасності.

Юрій Андрухович як український поет, прозаїк, перекладач, есеїст та зокрема представник постмодернізму в літературі, розмірковуючи про постсучасність пише: «постмодернізм приходить після тоталітаризму, він аморфний, химерний, він почвара, що відповідає перехідному дезорієнтованому станові, розвалює колишню вісь, залишає тільки фрагменти вертикалі, світле майбутнє дотепно підмінює апокаліпсою» [2]. Невизначеність і хаотичність, характерні для постсучасності породжують почуття тривоги за майбутнє і звернення до негативних сценаріїв та критики. Однак, розглядаючи постсучасність як феномен, як дану дійсність у якій перебувають усі смисли теперішньої культури, ми можемо говорити про відкритість постсучасності до інтерпретацій. «Ось вона — відсутність будь-яких осей, ось людський хаотизм буття, суцільні «вузли сполучень» вертикального з горизонтальним і навпаки. І це мені подобається найбільше» [2]. У постсучасному баченні, історична реальність постає як невпинний потік безперервних змін і трансформацій, у якому вкрай складно, якщо взагалі можливо, виявити якісь чіткі тенденції чи передбачити навіть найближчі перспективи, не кажучи вже про віддалене майбутнє. Єдине, що видається незаперечним, – це множинність можливих сценаріїв завтрашнього дня, яку часто називають «стабілізованим хаосом». Це також супроводжується розмиванням індивідуальності, проголошенням «смерті суб'єкта» та «кінця історії» в її класичному лінійному розумінні.

Постсучасність не є історичною епохою, відлік постсучасності не починається від конкретної дати чи події. Це радше якісно новий час соціокультурний час та простір, який визначається та задається смисловими координатами. «Іноді кажуть, ніби щось подібне вже бувало: александрійська епоха, осінь середньовіччя, fin-desiecl'івський декаданс, будь-яка виснажена/пересичена культурна формація. Це можна переконливо

прив'язувати до завершення певного проміжного хронологічного відліку, наприклад, до межі тисячоліть (...) постмодернізм був завжди, а отже, ніколи» [2]. Для осягнення складного феномену постсучасності, письменник намагається окреслити його просторово, проектує постмодерністські ознаки на конкретний географічний та культурний регіон. Ю. Андрухович ототожнює постмодернізм з Центральною Європою, сприймаючи її як просторове втілення цього соціокультурного явища [2]. Рефлексує над особливостями місця свого народження, його історичним контекстом та сенсовими вимірами, письменник виявляє притаманні цьому регіону характеристики, які дозволяють йому розглядати Центральну Європу як уособлення постмодерну. «Постмодернізм — це там, де кожен із нас опинився сьогодні, це така обставина часу і місця, від якої нікуди нам не подітися, територія «поміж» і «всередині», нікому-не-належний міжцивілізаційний, але й понадцивілізаційний простір, центральна діра в Європі, тектонічний зсув, пропадня, втрачений коментар до Галичини, зрештою, це сама Галичина, ущелина між тисячоліттями, це сміття всіх наших середмість, наша пам'ять, наша надія, наша самотність» [2].

В процесі осмислення постсучасності, шукаючи її сенс та визначення, можна помітити звернення до символів та значень, які допомагають у відтворення сенсу цього феномена (зокрема на прикладі роботи «Час і місце, або моя остання територія» Ю. Андруховича [2]). Це може бути пов'язане з неможливістю постсучасності описати цілісність світу за допомогою будь-яких теорій, що претендують на абсолютну істинність знання про історичну реальність, за висловом М. Тура [52]. Гра як світоглядно-методологічний принцип постмодерну, де домінує мовна гра як засіб передачі набору прагматичних правил і встановлення соціальних зв'язків [52]. Із символами та точніше «симулякрами» пов'язана одна з найвідоміших теорій постмодернізму за авторства Ж.Бодряра [6]. У загальних рисах симулякр постає як серійно відтворений і знецінений знак. Філософ описує «еволюцію» симулякру, виокремлюючи чотири етапи становлення його сучасного значення: на

першому етапі образ лише віддзеркалював і копіював реальність, на другому – вже спотворював та маскував реальність, на третьому – образ приховував відсутність реальності як такої, трансформувавшись у симулякр, на четвертому – образ остаточно перетворився на симулякр, який не приховує свого симулятивного характеру [24]. З плином часу, на думку Бодрієра, образ стає дедалі гіперреальнішим і врешті-решт поглинає реальність, яка розчиняється у гіперреальності. Якщо спочатку образ копіював природу, то згодом він повністю її нівелює.

Постсучасність хоча часто і ототожнюється з постмодерном, є набагато ширшим поняттям, що вміщує у собі такі феномени як постмодерн та метамодерн (або ж постпостсучасність), що існують одночасно, поряд та є продовженням одне одного. Точкою відліку метамодерну як терміну у його сьогоденні є есе «Замітки про метамодернізм», що написали у 2010 році голландські вчені Тімотеус Вермюлен і Робін ван ден Акер та написаний у 2011 році Люком Тернером «Маніфест метамодернізму», в якому він визначає головну ознаку метамодерну – коливання: «ми визнаємо, що коливання – це природний світовий порядок» [30].

Аналізуючи поняття метамодернізму, В.Пахаренко надає йому таке визначення: «метамодернізм – це глобальний культурний процес сьогодення, який характеризується коливанням між двома протилежностями (модернізмом і постмодернізмом) й одночасним їх використанням. Метамодернізм трактує протилежності як складники загальної істини, не нав'язує якусь «єдиноправильну» позицію, а пропонує обирати її кожному особисто і залишатись у стані безперервного пошуку між протилежностями» [39]. Характеризуючи метамодерн, як поняття, В.Пахаренко звертається до семантичного аналізу префіксу мета: «давньогрецький префікс мета- (μετά- – над, між, через, після) указує в складних словах на якість узагальнення, проміжний стан, перехід до чогось іншого, перетворення, зміну стану тощо. Практично всі ці семантичні нюанси так чи інак виявляються у новому напрямі» [39]. Відтак, метамодернізм відрізняється спрямованістю до

подолання цинізму та іронії, притаманних постмодерністському світогляду, поверненням до щирості, емоційності та метанаративів після періоду постмодерністського релятивізму та скептицизму, поєднанням протилежностей – сучасного і античного, іронії і щирості, ентузіазму і меланхолії, замість абсолютного заперечення певних ідей, метамодерн шукає способи синтезувати протилежності, оскаржує жорсткі межі між високим і низьким мистецтвом, елітарною і популярною культурою; відходом від крайнього індивідуалізму та нарцисизму до визнання глобальної єдності та взаємозв'язку всіх речей; переосмисленням ролі та відповідальності митця в сучасному світі. Однак, у своєму дослідженні Онищенко І. доходить висновку, що на сьогоднішньому етапі, «метамодернізм» можна вважати теоретичною реальністю, проте приймати це поняття як повноцінну та концептуалізовану категорію в рамках сучасних культурологічних студій наразі видається завчасним [36].

Розгляд постмодерну та метамодерну не лише як соціокультурних феноменів, а й як світоглядних концепцій, дозволяє побачити певний вектор змін у суспільній свідомості та філософії. Постмодернізм, який був домінуючою світоглядною парадигмою у другій половині ХХ століття, характеризувався деконструкцією метанаративів, недовірою до універсальних істин та авторитетів, фрагментацією знання, акцентом на різноманітті та відносності. Однак, з часом постмодерністський релятивізм та іронічне ставлення до будь-яких фундаментальних цінностей почали сприйматися як виснажливі та безперспективні. Виникла потреба у новому світобаченні, яке поєднало б елементи постмодерністської чутливості до різноманіття з прагненням до певної цілісності та змісту. Таким чином, перехід від постмодерну до метамодерну можна розглядати як еволюцію світоглядної парадигми – від деконструкції до спроб реконструкції, від релятивізму до пошуку нових форм єдності та сенсу в умовах складного, взаємопов'язаного світу. Це відображає прагнення частини суспільства вийти з стану постмодерністського цинізму та знайти нові орієнтири та сподівання.

У цьому контексті постсучасність як більш широке поняття, що охоплює як постмодерністські, так і метамодерністські явища, нині перебуває у перехідному стані. Вона залишає позаду крайній релятивізм та хаос постмодерну і рухається в напрямку метамодерністського світогляду. Однак цей рух ще не завершений, метамодерн ще не сформувався як чітка філософська система, а отже, зберігається стан невизначеності та непевності.

Постсучасність постає як етап переосмислення історичного досвіду людства, рефлексії над його помилками та пошуку нових, або радше альтернативних, систем цінностей і світоглядних орієнтирів. Вона являє собою своєрідну точку біфуркації в розвитку цивілізації, де відбувається розгалуження подальших шляхів еволюції, які набувають нелінійного, а отже, непередбачуваного характеру. Постсучасність – це координата перехрестя, на якій опинилося людство в цілому та кожне суспільство зокрема.

Постсучасність характеризує стан, у якому перебуває наразі вся культура, розуміючи під нею весь комплекс духовних і матеріальних цінностей, створених людством у процесі його історичного розвитку. Для неї притаманні поліваріантність, швидкоплинність, неоднорідність та хаотичність протікання соціокультурних процесів. Характерною рисою постсучасності є паралельне існування множини часто протилежних за своєю суттю сенсів, культурних кодів, субкультур та контркультур.

Постсучасність виступає своєрідним часом перезавантаження культури, періодом переоцінки старих ідеалів та пошуку нових світоглядних орієнтирів для подальшого розвитку цивілізації. Вона відкриває безліч можливих траєкторій руху, невідомих та непрогнозованих на теперішній момент.

2.3. Трансформація функцій творчої еліти в контексті соціокультурних змін постсучасного світу

Постсучасність як епоха деконструкції усталених парадигм, плюралізму та релятивізму істотно трансформує роль і функції еліти в суспільстві, зокрема творчої еліти, як її конструкту. Існує теза, що постмодерн не розрізняє елітарного і масового, отже поняття еліти як такої постає перед етапом трансформацій. Творча еліта у постсучасності зіштовхується з низкою викликів, які вимагають переосмислення її місії та способів впливу на соціокультурні процеси.

Питання про необхідність та роль творчої еліти в епоху постсучасності є достатньо дискусійним і неоднозначним. З одного боку, деякі філософи постмодернізму ставлять під сумнів саме існування елітарних груп, оскільки це суперечить ідеям децентралізації, плюралізму та рівноправності різних дискурсів. Однак, з іншого боку, видається, що еліта та творча еліта зокрема, як певний культурний авангард все ж необхідна для забезпечення розвитку та оновлення суспільства.

Творча еліта розглядається як виокремлена група суспільства, яка усвідомлює свою відповідальність перед суспільством і діє відповідно до цього усвідомлення. Її дії спрямовані на благо суспільного розвитку та прогресу, оскільки еліта відчуває обов'язок перед суспільством, з якого вона походить і якому вона належить.

Згідно з поглядами відомого вченого та дослідника Степана Вовканича, провідний соціальний прошарок, або еліта суспільства, покликаний виконувати низку ключових ролей і завдань. Зокрема, він виокремлює такі основоположні функції, властиві справжній елітній верстві населення: «гарант вертикального (з покоління в покоління) передання нагромадженого людством і нацією інформації, що забезпечує ідентичність народу; носій і генератор нової інформації (примноження знань і соціального інтелекту, наукового потенціалу тощо), необхідної для здобуття більш високого рівня розвитку; творець розумної суспільної опозиції, регулятор адаптаційних суспільних процесів і

провідник нації на шляху поступу; ініціатор поширення вітчизняного досвіду і знань, їх інтеграції до світового інформаційного простору; головний репрезентант нації, народу в системі світового співтовариства» [4].

Визначальною ознакою, що відрізняє еліту, є її інтегральний вплив на колектив, населення, народ чи все людство. Її вплив простежується у розвитку науки, культури, техніки та інших сфер. Без провідної еліти народ чи нація ризикує втратити своє майбутнє, швидко асимілюватися, деградувати і розвинути комплекс меншовартості та підпорядкованості більш потужним народам чи етносам. Усвідомлюючи це, загарбники в усі часи намагалися в першу чергу знищити «обраних» – верхівку, провідників, еліту нації, що є необхідною умовою для підкорення останньої.

Поняття еліти є неоднорідним і охоплює різні сфери суспільного життя. Існує політична еліта, інтелектуальна еліта та творча еліта. Хоча вони належать до одного поняття «еліти», проте мають різні функції та сфери впливу. Тому адміністративний апарат і інтелігенція представляють різні групи людей, кожна з яких має у своєму складі власну елітну верству.

Відтак, інтелігенція та адміністрація не повинні намагатися підмінити одна одну, адже вони виконують різні, але взаємодоповнюючі ролі в суспільстві. Лише за умови їхньої злагодженої співпраці та взаємодії можливий гармонійний розвиток суспільства. Розрив між цими групами, відсутність діалогу та координації може призвести до дисбалансу та занепаду суспільної системи.

Таким чином, різні групи еліт - політична, інтелектуальна, творча - мають співіснувати та взаємодіяти в межах свого функціоналу, доповнюючи одна одну і забезпечуючи стабільність та прогрес суспільства в цілому [55]. «Втім, коли вони заміняють одна одну – це теж трагедія для суспільства, тому що для інтелігенції основний рушій – це сумнів, а для адміністрації – це рішучість. Рішучість без сумніву фатальна, сумнів без рішучості безплідний, а тому вони мусять розумітися, співпрацювати, але не сміють замінити одна одну» [55], – висловлює думку професор Києво-Могилянської Академії Михайло Кирсенко.

На думку П. Масляка, на вершині суспільної ієрархії знаходиться найменш чисельна, але надзвичайно важлива група особистостей, які працюють у сфері духовності й культури – інтелектуальної та творчої еліти. Їхня роль полягає у спільній розробці національної ідеї, формуванні світогляду та цінностей нації [32]. Національна ідея передається для реалізації наступній суспільній групі – управлінській еліті. Вона представлена керівниками різних рівнів, чиїм завданням є системне втілення в життя національної ідеї шляхом керівництва всіма сферами суспільного життя – політикою, економікою, соціальною сферою тощо.

Таким чином, творча еліта є джерелом ідей та цінностей для нації, в той час як управлінська еліта відповідає за їх практичну реалізацію та впровадження в усіх галузях суспільства. Ці дві групи еліт відіграють взаємодоповнюючі ролі у розвитку і процвітанні суспільства.

Специфіка творчої еліти в епоху постсучасності полягає в тому, що вона має відмовитися від авторитарної моделі одноосібного визначення істин та нав'язування смаків широкому загалу. Натомість її роль зміщується в бік культурної медіації та пропонування нових перспектив творчого осмислення дійсності.

На відміну від попередніх епох, де творча еліта мала привілейований, верховний статус, у постсучасності вона виступає радше в ролі провідника серед рівноправних голосів та дискурсів. Її авторитет ґрунтується не на ієрархічному становищі, а на якості культурного продукту, його актуальності та резонансі з настроями різних соціальних груп.

Р.Інглхарт, американський соціолог та політолог, засновник теорії постматеріалізму та координатор міжнародного дослідницького проекту World Values Survey висловлює наступну думку «постмодернізація передбачає відмову від акценту на економічну ефективність, бюрократичні системи влади і науковий раціоналізм, які були характерними для модернізації, і свідчить про перехід до гуманнішого суспільства, де самостійності, різноманітності і самовиразу особистості надається більший простір» [26].

Відтак у розвинених країнах світу спостерігається занепад жорстких ієрархічних інститутів та суворих соціальних норм. В умовах нової економіки, яка відзначається зростаючим різноманіттям та широким використанням інформаційних технологій, від людей вимагаються особливі якості: вміння генерувати нові ідеї, швидко адаптуватися до мінливих обставин, мати розвинену увагу, інтуїцію, бути комунікабельними тощо [26].

В епоху постмодерну не лише зростає прагнення людей до свободи самовираження, а й саме це самовираження стає суспільно-економічною необхідністю. Творчість, гнучкість, нестандартне мислення стають запитом нової економіки для підтримки інновацій та конкурентоспроможності.

Підтвердженням цього факту виступають висновки експертів Світового економічного форуму в Давосі, які наголошують на ролі інтелектуального та креативного капіталу як основних чинників виробництва. Що відповідно робить креативність однією з найважливіших навичок постсучасності. Таким чином, у міру переходу до інноваційної економіки, людські знання, творчі здібності та новаторські ідеї стають найціннішими ресурсами, рушіями прогресу та рушійними силами економічного зростання в розвинених державах світу.

Перехід від модернізації з її акцентом на матеріальних цінностях до постмодернізму з його фокусом на постматеріальних цінностях зумовлений двома ключовими факторами. По-перше, інформаційно-комунікативна революція стимулює творчість та інновації. Крім того, у суспільстві з високим рівнем матеріального достатку спостерігається зміна мотивацій і пріоритетів людей.

Аналізуючи тезу З. Баумана про постмодерн, як перехід від моделі адміністрування, коли загальні правила домінували над індивідуальністю, до ситуації без чітких орієнтирів, В.В. Лях наводить думку, що ідея постмодерністської «всеїдності» розглядається як потенційно шкідлива, оскільки вона може виправдовувати абсолютно все без жодних застережень та селекції, але насправді це перехід до іншого набору цінностей і способу

самовизначення [26]. З. Бауман пропонує погляд на модерну епоху як проект з чітко визначеними цілями, «то в добу постсучасності плани щодо майбутнього привабливого стану втратили свою легітимність» [26].

Отже, перехід до постмодернізму означає відхід від жорстких правил і планів та перехід до більшої свободи вибору, різноманітності та індивідуальності в умовах, коли матеріальні потреби вже задоволені.

Творча еліта постсучасності, таким чином, покликана виконувати координуючу функцію в полісемічному культурному просторі, пропонуючи нові ракурси бачення, осмислюючи амбівалентність та суперечності сучасного світу, культивує критичне мислення та відкритість до множинності інтерпретацій. Вона має відігравати роль своєрідного каталізатора перманентної культурної трансформації, спонукаючи суспільство до творчого переформатування смислів та моделей поведінки. «На більш складному рівні вплив творчої еліти на різні аспекти життя соціуму відбувається в ідеальній сфері. Сутність цього впливу визначається змістовними, «ціннісними» характеристиками представників творчої еліти» [26].

Індустріальна епоха була доволі консервативною, з характерними досить сталими та непорушними суспільними нормами, соціальними цінностями. Для суспільства індустріального були притаманні консервативні, малогнучкі соціальні моделі з високим ступенем формалізації. Ці цінності, що зародилися в економічній сфері, поширювалися на всі аспекти суспільного життя. «Своєрідний девіз тієї епохи можна було б визначити словами: «Не думай, а працюй» [43].

Проте з переходом до постіндустріального суспільства ситуація почала змінюватися. Трансформація класової моделі суспільства спричинила зміну системи соціальних цінностей. Для креативного класу головними цінностями стали індивідуальність, свобода у всіх її проявах, меритократія, різноманітність, відкритість та терпимість. Ці нові цінності поступово витісняють або доповнюють старі, характерні для організаційної епохи [43].

Творча еліта, яка складається з митців, інтелектуалів, новаторів та інших креативних особистостей, безсумнівно, відіграє ключову роль у формуванні нових культурних тенденцій, ідей та естетичних норм. Їхні твори, наукові відкриття, філософські концепції та соціальні експерименти часто стають каталізаторами змін у суспільстві, зсуваючи парадигми та трансформуючи існуючі цінності та практики. Водночас, формування «постсучасного» соціокультурного ландшафту ставить нові виклики та вимоги перед творчою елітою. Постсучасність характеризується плюралізмом, децентралізацією, швидкими змінами, зростанням ролі технологій та глобалізацією. Це змушує творчу еліту адаптуватися до нових умов, експериментувати з новими формами вираження, шукати нові способи взаємодії з аудиторією та інтегрувати нові технології у свою творчість. Таким чином, «постсучасність» трансформує саму творчу еліту, вимагаючи від неї гнучкості, відкритості до змін та готовності до постійного оновлення, а творча еліта в свою чергу стає рушійною силою культурних зрушень.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОЇ ЕЛІТИ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ

3.1. Проблема спадкоємності української творчої еліти в постсучасному світі

Постсучасність, як соціокультурний час і простір, закликає до критичного переосмислення спадщини попередніх епох, її деконструкції та творчої інтерпретації у новому контексті. І тут постає роль «еліти» – творчих особистостей, здатних генерувати нові смисли та втілювати креативні рішення. Статус постсучасної «еліти» більше не є автоматично успадкованим чи призначеним, а вибудовується шляхом постійного творчого діалогу та доведення своєї значущості в очах суспільства.

У своєму дослідженні, присвяченому розгляду теоретико-методологічного аспекту творчої еліти, С. Чукут висловлює думку: «на розвиток духовної культури суспільства особливий вплив має еліта як творча, так і правляча. Творча – керується передусім не державними, а особистісними цінностями, творить та активізує спадщину духовної культури, виступаючи носієм неформальної спадкоємності. Саме від рівня розвитку, освіченості, професіоналізму еліти залежить, в якому напрямку здійснюється процес спадкоємності в духовній культурі» [59]. Безумовно, духовна культура є багатофункціональною системою, багат шаровим утворенням, яке поєднує в собі всю сферу духовної діяльності людини, її динамічні процеси та накопичений досвід. Духовна культура постає як низка здобутків, що свідчать про рівень і глибину пізнання природи й суспільства, широту світоглядних горизонтів, а також втілюють ідеї та знання безпосередньо в суспільне життя.

Для глибшого розуміння сутності духовної культури необхідно розглянути її структуру. Духовна культура є сукупністю світоглядних, моральних, естетичних, наукових і технічних цінностей, ідей, поглядів,

творчості, що формують суспільну свідомість і визначають рівень духовного розвитку певної спільноти.

У системі суспільних відносин духовна культура займає провідну роль, задаючи ціннісні орієнтири та виступаючи рушійною мотивацією для індивідуального і суспільного розвитку, формує, визначає та надає сенсу діяльності людини, зокрема й у сфері матеріального виробництва.

Проте не можна проводити чіткої межі між матеріальною та духовною культурою, адже вони доповнюють одна одну. Розквіт духовних надбань нерозривно пов'язаний з достатнім рівнем матеріального розвитку, який створює для цього необхідні передумови. Водночас дух, думка є першопричиною будь-якої діяльності.

В цьому сенсі спадкоємність як процес передачі культурно-історичного досвіду, виступає відтворенням, збереженням вічних цінностей шляхом їхнього переосмислення у процесі творчості.

Відтак проблема спадкоємності творчої еліти в широкому сенсі полягає в тому, що в умовах постсучасності зв'язок між поколіннями творців стає більш ситуативним, розірваним і непередбачуваним. Новітні течії можуть повністю ігнорувати чи радикально переосмислювати здобутки попередників.

Дуже влучним видається характеристика Ю.Андруховича: «Маємо руїни, це знаки «нашарування культур», це також знаки «нашарування антикультур», це вимушені ландшафтні колажі, це справжній постмодернізм, гра в цеглини буття, тільки не ми є гравцями в цій грі. (...) Маємо цитати — втрачених мов, письмен, діалектів, спалених рукописів, уривки віршів — фрагменти втраченої цілості, тільки не ми жонглюємо цими фрагментами. Маємо засилля міфології. Бо в цій частині світу міфологія компенсує історію, родинні перекази тут важливіші й достовірніші від підручників. Зрештою, історія тут сама є не більше, ніж різновидом міфології» [2].

Сучасна наука цікавиться міфом через два чинники: по-перше, існує необхідність естетично-концептуального підґрунтя для вирішення творчих завдань у художній сфері; по-друге, «постмодерністський поворот» актуалізує

міф як вихідну точку культуротворчості, а також як своєрідний спосіб індивідуальної самоідентифікації та мовний вияв сучасної культури.

Постмодернізм являє собою своєрідне «обнулення» культурного досвіду, повернення до первинних автоматичних налаштувань. Символічним підтвердженням цього є звернення до міфології – колиски культури. Коли втрачаються усталені сенси, розуміння майбутнього стає туманним, а духовний розвиток опиняється в глухому куті, ми змушені повертатися на власні сліди, аби розплутати цей клубок. Тож постмодерністська думка підходить до міфу в пошуках альтернативних шляхів розвитку, інших сенсів, виявлення первинних помилок.

Такий радикальний відхід до культурних першовитоків є свідченням відсутності спадкоємності в сучасній культурі. Творча еліта, представники культуротворчого процесу не спираються на здобутки попередників, не вбачають перспектив розвитку в наявних тенденціях. Відтак, замість продовження лінії смислової спадкоємності, відбувається пошук нових сенсів. Цей пошук здійснюється серед інших культур, культурних епох, представників альтернативних традицій.

Постмодерністський дискурс є спробою деконструкції існуючого культурного канону, переосмислення фундаментальних засад сучасної цивілізації шляхом занурення в первісні культурні пласти – міфологічні універсалії людського буття.

Традиційні механізми трансляції творчого досвіду та майстерності втрачають колишню ефективність. Не працює і стара модель патріархальної передачі культурного естафету від батьків до дітей. Тож попри декларативне невизнання ідеалів і канонів минулого, постсучасність вимагає пошуку нових, гнучких і відкритих моделей спадкоємності творчих сил як запоруки культурного розвитку людства.

Культура існує у вигляді предметних надбань людства та безпосередньо людей як носіїв і творців культури. Предметний вимір культури охоплює увесь накопичений людством доробок, сукупність створених матеріальних і духовних

надбань, результати людської праці – від знарядь до філософських вчень і мистецьких творів. предметні форми культури. А особистісний вимір – це самі люди як діяльні суб'єкти культуротворення й культуротрансляції.

Предметні й особистісні форми культури нерозривно пов'язані між собою та становлять єдине ціле, утворюючи певний тип культури. Кожен народ як етнічна та історична цілісність має притаманний лише йому тип культури. І хоча з плином часу та зміною історичних епох типи культур змінюються, це зовсім не означає розрив культурної спадщини і традицій. Кожна нова історична епоха неминуче спирається на культурний спадок, залишений попередніми поколіннями.

Особистісні або персональні форми культури відіграють надзвичайно важливу роль. Саме люди як суб'єкти діяльності виступають носіями, творцями і трансляторами культурних цінностей. Це письменники, художники, філософи, науковці, релігійні діячі та представники інших сфер, які творять культуру, інтерпретують і поширюють її – представники творчої еліти.

Відтак культурні цінності формують «фундаментальні світоглядні засади життєдіяльності будь-яких людських спільнот та їхні історичні, інституційні форми й обсяги: від великих культур давнини і сучасності, від країн чи регіонів, носіїв цих культур до виокремлених у них осередків, етнічних, соціальних, релігійних груп і середовищ» [18]. У соціумі культурні цінності присутні як сукупність знаків, текстів у найширшому їх трактуванні. Ця система знаково-текстових форм утворює своєрідне комунікативне середовище, яке є світоглядним базисом буття відповідного суспільства. Сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей утворюють культурну спадщину [18].

Тому, незважаючи на те, що з плином часу та зміною епох типи культур трансформуються, це аж ніяк не означає розрив культурної спадщини. Навпаки, представники творчої інтелігенції, духовної еліти виступають провідниками культурної спадкоємності.

Кожна нова доба успадковує надбання попередніх – творці нової культури спираються на здобутки попередників, переосмислюють та збагачують їх. Культурні цінності минулого не відкидаються, а мають отримувати нове життя і наповнюються новим змістом відповідно до вимог часу.

Однак, Ф. Фукуяма акцентує увагу на проблемній ситуації, що виникає у зв'язку з технологічними змінами та розривом між епохами. Він наголошує на значущості культурного капіталу як єдиного «рятівного кола» для збереження механізму спадковості та взаєморозуміння між поколіннями в умовах такого розриву. Філософ стверджує, що сучасна технологічна епоха заперечує норми та цінності попередньої епохи, породжуючи проблему нерозуміння та відчуження між ними. Якщо спадок однієї епохи виявляється непотрібним чи застарілим для наступної, такий нігілізм та зневага до культурних надбань підривають саму основу суспільства [20].

Звертаючись до українського суспільства, проблематика, окреслена Ф. Фукуямою, набуває особливої гостроти та актуальності.

Станом на 2024 рік українське суспільство переживає одні з найскладніших випробувань у своїй новітній історії через триваючу війну з російською агресією. Окрім очевидних безпекових, гуманітарних та економічних викликів, пов'язаних із захистом територіальної цілісності, порятунком життів цивільного населення та відбудовою зруйнованої інфраструктури, український народ стикається з не менш нагальною проблемою збереження національної ідентичності та культурної спадщини. В умовах інформаційної війни та спроб агресора знищити українську культуру, мову, традиції, надзвичайно важливою стає роль культурного капіталу, про який попереджав Ф. Фукуяма. Саме культура, духовні надбання та ціннісні коди нації стають тією наріжною основою, що єднає суспільство.

Водночас війна сама по собі стає каталізатором формування нової культурної парадигми. На передову виходить покоління молодих людей, для яких ця війна стане визначальним досвідом. Їхні погляди та цінності будуть

суттєво відрізнятися від попередніх поколінь, що жили в мирний час. Отже, українське суспільство, опинившись в екстремальних обставинах війни, змушене мобілізувати всі свої сили для протистояння агресії, відновлення країни та продовження руху до євроатлантичної інтеграції.

По-друге, українське суспільство все ще перебуває в процесі формування власної національної ідентичності та відродження культурної спадщини після десятиліть радянської уніфікації. Тривалий період нехтування національними традиціями та нав'язування чужих культурних кодів загрожує втратою зв'язку зі справжніми джерелами української культури.

По-третє, активні глобалізаційні процеси, вестернізація та культурна експансія можуть підірвати автентичність української культури, провокуючи нігілістичне ставлення до національних надбань, особливо серед молоді.

Тож перед українським суспільством постає завдання зберегти культурну спадщину минулого, не втративши при цьому зв'язок із молодим поколінням, яке формує нову ідентичність в умовах війни. Успішне розв'язання цього завдання значною мірою залежатиме від ролі національної творчої еліти - інтелектуалів, митців, громадських діячів, які зможуть синтезувати історичну пам'ять з новими культурними кодами, що народжуються на полі бою.

Кожна історична доба мала свою еліту. Процес становлення вітчизняного провідного прошарку суспільства – національної еліти – мав хвилеподібний, циклічний характер, який певним чином збігався з періодами розбудови та існування української державності. Першим таким циклом було формування елітних верств за часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Другий етап розквіту національної еліти припав на XVII-XVIII століття. А наприкінці XIX сторіччя розпочався черговий, третій цикл, протягом якого представники національної еліти очолили рух за відродження українства та відновлення власної державності після тривалого періоду бездержавності й національного гноблення. Здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 року започаткувало новий етап у формуванні національної еліти, зокрема еліти управлінської та політичної. З початком війни з Росією, що розпочалась у 2014

році та триває дотепер, розпочався і новий етап формування еліти сучасної України.

Золота доба української еліти припала на часи Київської Русі. Князівська династія Рюриковичів, бояри, дружинники, церковні ієрархи склали провідну верству тогочасного суспільства. Саме завдяки їхній діяльності розквітла давньоруська культура, розвивалася літописна справа, зводилися архітектурні шедеври.

Традиції київської еліти були продовжені в часи Галицько-Волинського князівства (королівства), де функціонувало міцне боярське оточення при дворі монархів. Тут творили перші українські письменники Кирило Туровський, Климентій Смолятич та інші просвітителі.

У добу козацтва гетьмани, старшина, духівництво відігравали роль провідної верстви, всіляко підтримуючи розвиток освіти, книгодрукування, культури. Саме в цей період постала плеяда видатних діячів – Петро Могила, Іван Мазепа, Григорій Сковорода.

У XIX – початку XX століття інтелектуальну еліту представляли борці за національне відродження – Тарас Шевченко, Іван Франко, Соломія Крушельницька, Михайло Грушевський та багато інших. Вони заклали підвалини для формування модерної української ідентичності.

Питання теоретичного осмислення феномену еліти в українській політичній думці пов'язується з іменами мислителів Дмитра Донцова та В'ячеслава Липинського. Д. Донцов, зокрема, у праці «Націоналізм» запропонував концепцію «ініціативної меншості», яку можна розглядати як елітну верхівку нації та «пасивний чинник нації» (народні маси). На його думку, еліта не лише має формулювати ідеї, але й мобілізувати народ на їх реалізацію, застосовуючи при цьому «творче насильство» меншості над більшістю. Донцов вважав, що для досягнення могутності нації та створення державності політична еліта може вдаватися до будь-яких засобів [16].

В'ячеслав Липинський, в свою чергу, наголошував, що процес постійного відновлення аристократії як провідної верстви є характерною рисою історії

різних народів. Його концепція національної аристократії виходила з того, що самі по собі етнографічні, мовні чи територіальні чинники ще не творять нації. Це робить активна група всередині етнографічної маси, яка об'єднує всіх навколо політичних цінностей, формуючи на цьому ґрунті націю.

Отже, обидва мислителі розглядали еліту як рушійну силу націєтворення та державотворення. Донцов більше акцентував на ролі авангарду, здатного мобілізувати і повести за собою народні маси навіть шляхом насильницьких методів. Липинський ж вбачав у провідній верстві об'єднувача нації навколо спільних цінностей та генератора духовного розвитку. Обидві концепції підкреслювали особливе покликання та місію еліти як творчого авангарду в розбудові української державності та формуванні національної ідентичності.

Вітчизняні вчені-сучасники, такі як С. Вовканич, О. Гаврилишин, О.Логвиненко також обґрунтували власне концептуальне бачення щодо ролі еліт у суспільстві, яка є критично важливим чинником для загального суспільного поступу.

На початковому етапі трансформації українського суспільства спостерігалася певна злагодженість дій різних еліт. Проте ця однотайність тривала недовго і закінчилася відразу після ейфорії від розбудови незалежної держави. Україна вступила в наступний період свого розвитку, який можна охарактеризувати як добу «дикого капіталізму».

Після утвердження незалежності розпочався активний етап розбудови української держави, у 1990-ті роки відбувалося формування нової соціальної стратифікації суспільства та становлення основної маси нової політичної та економічної еліти України. Варто зазначити, що цей процес формування нових еліт ще далекий від свого завершення.

В умовах різкого переходу до ринкової економіки та приватизації почався жорсткий перерозподіл власності та боротьба за сфери впливу між різними угрупованнями. Це призвело до розшарування колишньої радянської номенклатурної еліти та появи нових «грошових мішків» з тіньового бізнесу.

Брак досвіду, нехтування правовими нормами, криміналізація економіки - все це стало підґрунтям для виникнення олігархічної системи в Україні. Нова політико-економічна верхівка формувалася на основі неформальних зв'язків, кланових інтересів та силових методів, а не за професійними чи моральними якостями.

Відсутність згуртованості та чіткої ідеології розвитку в новоствореній еліті стала однією з ключових проблем посткомуністичної трансформації України на зламі століть. Пострадянський досвід України, ознаменований політикою комуністичного режиму щодо знищення/виродження української національно-культурної ідентичності призвела до «так званої подвійної ідентичності, розколеності та розмитості української ідентичності» [53]. Оскільки радянська політика дотримувалась двох стратегій стосовно української еліти : зросійщення та пропаганди «братерства» або ж жорстокої боротьби проти будь-яких виявів національної свідомості [53].

Безперечно, українська еліта має давні й славетні традиції свого існування, проте через певні історичні обставини вона зазнала значних випробувань і деформацій.

Спершу в період перебування українських земель під владою Російської імперії відбувалося штучне витіснення місцевих провідних верств та асиміляція української еліти в загальноімперську. А вже за радянських часів українська інтелектуальна, військова та духовна верхівка зазнала справжнього геноциду.

Викривлення структури «мозку нації», фізичне винищення кращих її представників у 1917-1989 роках болісно позначилося на сучасному стані України. Саме відсутність потужної національної еліти, здатної очолити процеси державотворення, стала однією з головних перепон на шляху активних реформ та розвитку держави.

Доля держави значною мірою залежить від існування потужної та активної еліти, яка не обмежується лише загальнонаціональною сферою, а також проявляються і на регіональному та місцевому рівнях в межах однієї країни. Саме еліта покликана виконувати ключові функції: формулювати

національну ідею, відстоювати інтереси нації, бути генератором економічних і культурних ініціатив державного розвитку.

Аналізуючи стосунки українських еліт і суспільства, директорка «Мистецького Арсеналу» Олеся Островська-Люта приходить висновку щодо «ненадійності» української еліти [35]. Така ненадійність також допомагає краще зрозуміти проблему недовіри, яка є хронічним викликом в українському суспільстві, і шляхи її подолання. З цією ненадійністю еліт і викликаною нею недовірою українське суспільство розпочало будівництво свого суверенітету після здобуття незалежності. Відсутність тривалих традицій взаємодії українських еліт з елітами інших країн, брак загального порозуміння між суспільством та елітами щодо спільного символічного світу (мови, культури, історичного нарративу) та постійне очікування чергової зради спільних інтересів з боку еліт – все це стало визначальним фактором [35].

Саме очікування зради та дій всупереч інтересам усього суспільства, на користь самих лише еліт, стало рушійною силою Євромайдану. Протест був спрямований не стільки проти особисто Януковича, скільки став засобом контролю за ненадійністю тих, хто приймає рішення, попередженням підкилимних домовленостей політичних та економічних еліт.

Таким чином, легендарна українська недовіра виявляється наслідком не стільки неефективності інституцій, скільки мотивів і поведінки еліт загалом. Це історичний феномен сприйняття еліт як тих, хто завжди зрадить суспільні інтереси [35].

Наглядно репрезентують ситуацію недовіри до влади та політичної еліти в Україні результати дослідження, проведеного у 2020-2021 роках Національного опитування, присвяченого вивченню залученості громадян до суспільних процесів, яке провела Програма «Долучайся!» компанія Info Sapiens серед 2040 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах країни (за винятком Криму та непідконтрольних уряду України регіонів Донецької та Луганської областей). Відтак 87,2% респондентів відповіли, що особи при владі не дбають про населення; 83,6% вважають, що думка громадян не має значення для влади;

72% українців згодні з тим, що в державі немає справжньої політичної еліти [53].

Такі результати дослідження свідчать про необхідність активних реформ для підвищення якості життя та створення сприятливих умов для розвитку у країні, важливість консолідації суспільства навколо спільної національної ідеї та формування позитивного бачення майбутнього України, нагальність вирішення соціально-економічних проблем, які штовхають людей до виїзду за кордон та потребу у «провідній верстві, якщо розуміти під останньою не власників маєтків і титулів, а спільноту людей, здатних мислити і діяти у вимірі національних завдань» [43].

До недавнього часу в Україні провідну роль правлячої еліти відігравала адміністративно-управлінська еліта, яка була джерелом і носієм влади. Допоміжну роль при цьому виконувала інтелігенція – науково-гуманітарна еліта, яка забезпечувала ідеологічне обґрунтування доктрини соціалізму та легітимізацію влади адміністративно-управлінської еліти [59]. З переходом російсько-української війни у повномасштабну фазу у 2022 році, провідні позиції в українському суспільстві почала займати еліта військова, яка перетворюється на своєрідний консолідуєчий стрижень суспільства, навколо якого гуртуються інші верстви еліти – інтелектуальна, політична, духовна, а також широкі верстви населення. Таким чином, у ситуації екзистенційної загрози для держави військова еліта виходить за рамки суто професійної ролі і набуває ролі морального авторитету та інтегруючої сили для решти соціальних груп та верств. Саме це робить її одним із ключових стовпів консолідації українського суспільства у протистоянні зовнішній агресії.

Таким чином, за словами Я. та О. Калакури, «війна виявилася каталізатором якісних змін у складі еліт» [53] та одночасно з тим висвітлила багато проблем у процесах управління державою та функціонування українського суспільства. Відтак, в умовах тривалої війни і відповідно формування воєнного суспільства «не повинні зупинятись процеси модернізації політичної системи, етнонаціональних відносин, формування громадянської і

цивілізаційної ідентичностей, розвиток національної культури, науки і освіти»[53].

Ситуація недовіри до правлячої еліти, посилила ролі громадянського суспільства та альтернативних еліт для зміцнення української держави, консолідації суспільства, захисту прав громадян та національних інтересів в цілому. «Стало зрозумілим, що українською елітою є не тільки політики, а й військові, бізнесмени, науковці, культурні діячі, медійники тощо. Саме вони вносять найбільший вклад у перемогу України у війні з Росією» [53]. Так дослідження, проведене Інститутом соціології НАНУ в 2022 року, які наводить у своїй роботі З. Гбур, вже демонструють появу зовсім іншої тенденції: 63,8 % українців позитивно ставиться до перспектив України, 32,1 % – нейтрально, лише 3,3 % – негативно. Позитивно на запитання «Чи є в Україні лідери, яким можна довірити владу?» відповіли 60,2% опитаних, лише 9,2% – відповіли «Ні»[53].

М.Розумний наводить у своїй роботі наводить «алгоритм формування повноцінної національної еліти: посвячення ззовні — усвідомлення власних пріоритетів — боротьба з конкурентами — утвердження атрибутів корпоративності (символів поразок і перемог)» [43]. Оскільки формування еліти відбувається саме ззовні, можна говорити про те, що українська еліта активізується у відповідь на зовнішні чинники. Безумовно, історичний досвід свідчить, що український народ найбільш консолідується та знаходить потужний імпульс для зміцнення й артикуляції власної ідентичності у відповідь на зовнішні виклики та загрози. Чим потужнішими є ці деструктивні зовнішні чинники, тим рішучіше відбувається процес внутрішньої мобілізації, формування еліт та кристалізації національних пріоритетів. «Справжня еліта народжується лише в боротьбі за свої пріоритети» [43], – отже нинішня доба, позначена жорстокою російською агресією проти України, стала тим потужним каталізатором, що змусив українське суспільство згуртуватися для захисту своєї державності та культурної самобутності.

У цьому контексті цілком виправдано розглядати нинішній період як «друге відродження» української культури, своєрідний Ренесанс доби постсучасності. Адже саме через творчість, мистецтво, інновації відбувається відновлення та переосмислення національних традицій, образів, символів у нових формах та форматах.

Однак цей Ренесанс постсучасності має свої виклики та особливості. Зокрема, постає проблема спадкоємності та наступності між поколіннями творчої еліти, передачі естафети національного духу. Адже війна та соціальні потрясіння можуть спричинити розриви у культурній традиції.

Існування нації неможливе без провідної верстви, яку слід розуміти як спільноту людей, здатних мислити та діяти в контексті національних завдань. Таку еліту не вдасться вибудувати штучними засобами. Необхідно виплекати інтелектуальне і моральне середовище для формування світогляду й психології цього провідного прошарку. В умовах війни, для створення належних умов і належної оцінки наслідків війни та окупації українських територій на процеси спадкоємності української еліти, зокрема творчої «потребують подальшого дослідження: динаміка суспільних змін, викликаних затяжною війною, окупацією частини території, загостренням низки внутрішніх труднощів; наслідки людських втрат на фронтах і в зоні окупації; збільшення чисельності переміщених осіб, активізація еміграційних процесів; масштабні руйнування промислових і сільськогосподарських підприємств, об'єктів критичної і соціальної інфраструктури, закладів освіти і культури» [53].

Символічним кроком для подальшого активного розвитку потенціалу творчої еліти в Україні можна вважати відкриття «Українського дому» під час щорічної зустрічі Всесвітнього економічного форуму в Давосі (Швейцарія) в січні 2018 року. Вперше в історії відкрився «Український дім» присвячений темі «Україна: креативність, інновації, можливості». Враховуючи світові тренди щодо розвитку креативної економіки, в 2019 році український уряд ухвалив Розпорядження про затвердження переліку видів економічної діяльності, що належать до креативних індустрій. Це дозволить визначати

питому вагу креативного сектору в економіці та формувати стратегії його розбудови.

Україна володіє значним креативним потенціалом, що підтверджується даними Глобального індексу інновацій (станом на 2023 рік – Україна займає 55 місце серед 132) [69]. Ця перевага, разом з іншими конкурентними перевагами, дозволяє їй успішно виробляти інтелектуально-креативні продукти, найбільш вигідними з яких є інновації. Конкурентні переваги України мають ґрунтуватися на креативному людському капіталі та новітніх наукових здобутках, комерціалізація яких як на внутрішньому, так і на глобальному рівні дасть потужний поштовх для всебічного прогресу держави. Ефективне впровадження цього інтелектуального потенціалу всередині країни, а також можливості виходу інноваційної продукції на світові ринки стануть запорукою успішного соціально-економічного розвитку України.

З одного боку, нинішня буремна доба війни в Україні дійсно стала каталізатором пробудження національної свідомості, переосмислення культурних традицій та пошуку нових форм їх вираження через мистецтво, літературу, медіа. Це можна розглядати як другий «ренесанс» української культури.

Однак, з іншого боку, варто зосередити увагу на викликах та перешкодах, які ставить війна на шляху цього культурного відродження. Значні людські і матеріальні втрати, руйнування інфраструктури, вимушена еміграція – створюють ризики розривів у наступності культурних традицій та ускладнюють передачу естафети між поколіннями творчої еліти.

У цьому контексті визнання креативних індустрій як рушійної сили інновацій та розвитку людського капіталу набувають особливої ваги. Адже саме інституціоналізація творчого сектору, вкладення у розвиток цих індустрій може стати запорукою збереження культурної спадщини та її трансформації у нових формах навіть в умовах війни.

Створення державою сприятливого середовища для креативних індустрій, підтримка митців та інноваторів допоможе уникнути втрати інтелектуального

та культурного потенціалу української нації внаслідок соціальних потрясінь. Це забезпечить наступність між поколіннями творчої еліти та дозволить провідному креативному прошарку виконати свою консолідуючу місію для суспільства. Тож інституціоналізація креативних індустрій в передвоєнний період заклала підґрунтя для реалізації культурного ренесансу України в нових умовах постсучасності, долаючи деструктивні наслідки війни для культурної спадкоємності.

3.2. Напрями підвищення ефективності діяльності творчої еліти

У сучасному суспільстві творча еліта, або так званий «креативний клас», відіграє визначальну роль, виступаючи рушійною силою культурного, наукового та технологічного поступу. Однак слід розуміти, що діяльність творчої еліти не відбувається у вакуумі, а перебуває у тісному взаємозв'язку з суспільством, в межах якого вона існує та розвивається. Більше того, діяльність креативного прошарку значною мірою регламентується та опосередковується системою державного управління, складовою якої він є.

Відтак, ефективність діяльності творчої еліти залежить від низки чинників, які можуть як сприяти, так і обмежувати розкриття її творчого потенціалу. До таких чинників можна віднести політико-правове середовище, економічні умови, соціокультурні фактори, стан освітньої сфери, наявність відповідної інфраструктури та ресурсів, можливості для міждисциплінарної співпраці, існування професійних мереж та спільнот.

У той час як для оцінки ефективності політичної еліти існують відносно чіткі формули та методики, які визначають владну та управлінську складові ефективності через ступінь легітимності, збереження владного позиціонування, організованості, цілеспрямованості, результативності та витратності в масштабі керованої соціальної системи, постає питання: які ж параметри можуть слугувати для визначення ефективності у контексті діяльності творчої еліти?

Річард Флоріда, відомий американський економіст, запропонував свою концепцію «Індексу креативності». Цей індекс складається з трьох основних компонентів: технології (у контексті інновацій), наявного таланту в країні та рівня толерантності в суспільстві. Розроблена Флорідою методологія для розрахунку індексу креативності, застосована ним до 45 країн світу, передбачає інтегрування трьох субіндексів: субіндексу талановитості, субіндексу технологічного розвитку та субіндексу терпимості. Загальний індекс креативності визначається як середнє арифметичне цих трьох складових [45].

Показник, що характеризує талановитість країни або її людські ресурси, визначається шляхом обчислення середнього значення трьох складових індексів: індексу креативного класу (креативного прошарку), індексу людського капіталу та індексу наукового потенціалу. Цей інтегрований показник демонструє сукупний рівень талановитого людського потенціалу держави, беручи до уваги як креативну спроможність, так і загальний освітній рівень та наукові здобутки її населення. Індекс креативного прошарку відображає частку творчих працівників, таких як вчені, інженери, артисти, музиканти, архітектори та висококваліфіковані фахівці. Індекс людського капіталу визначається часткою зайнятих з вищою освітою. Наукову талановитість оцінюють кількістю дослідників на 1 мільйон населення. Технологічний субіндекс є середнім арифметичним показників витрат на винахідництво та інновації. Субіндекс толерантності інтегрує індекс цінностей, що відображає готовність суспільства приймати нові ідеї, та індекс самовираження, що характеризує якість життя, рівень демократії та терпимість до різноманіття [45].

Одним із визначальних факторів є політико-правове середовище, яке визначає рівень свободи слова, самовираження та творчості, захист інтелектуальної власності та авторських прав, а також політичну стабільність і відсутність репресій чи цензури. Економічні умови, такі як фінансова підтримка творчих проєктів, можливості для комерціалізації творчих продуктів і послуг та загальний рівень економічного розвитку країни, також відіграють

важливу роль. Відтак важливу роль у підвищенні активності та ефективності діяльності креативного класу буде сформована та актуально, постійно оновлювана законодавча база, що регламентує відносини у сфері інтелектуальної власності та авторського права. Сьогодні для забезпечення національної безпеки держави, зокрема її економічного добробуту, життєво необхідно зосередитися на активізації творчого потенціалу своїх громадян. Тому пріоритетним завданням має стати виявлення, всебічна оцінка та сприяння розвитку творчих обдарувань людей. Уряд повинен зосередитися на цьому пріоритеті на рівні держави, відводячи творчості центральне місце у своїй політиці.

У світі сформувалася ціла мережа глобального менеджменту талантів. Країни, які можуть залучати, розвивати та утримувати таланти – кваліфікованих людей – можуть підвищити свою конкурентоспроможність у світовій економіці.

Наприклад Французька бізнес-школа INSEAD відстежує конкурентоспроможність талантів у країнах з 2013 року і щойно опублікувала 10-е видання свого Глобального індексу конкурентоспроможності талантів. Індекс 2023 року класифікує 134 країни з усіма групами доходів за показниками їхніх талантів, щоб допомогти країнам формувати політику та дії для покращення [70].

Соціокультурні фактори, зокрема суспільна цінність творчості та інновацій, визнання і престиж творчих професій, а також толерантність до різноманітності думок та експериментів, створюють сприятливе середовище для розквіту креативності.

Безсумнівно, повноцінна реалізація креативного потенціалу людини та розквіт творчої діяльності можливі лише у сприятливому соціальному середовищі. Креативність тісно пов'язана з умовами, що її оточують та впливають на неї. Тому розвиток креативності прямо залежить від трансформації самого суспільства, його здатності створювати умови, які стимулюватимуть творчі прояви.

По-перше, це розвиток нових, гнучких форм організації праці, робочого процесу та трудових відносин. Жорсткі ієрархії, регламентація, уніфікація не сприяють розкриттю креативності. Натомість необхідні децентралізація, автономія, партисипативність, баланс між роботою та приватним життям.

По-друге, формування нового способу життя, орієнтованого на творчу самореалізацію. Це передбачає трансформацію ціннісних орієнтирів, пріоритетів, зміну моделей дозвілля та проведення вільного часу.

По-третє, зміна форм комунікації та соціальних зв'язків. Креативність потребує вільного обміну думками, конструктивної критики, міжособистісного натхнення. Тому важливими є формування мереж, спільнот, налагодження міжгалузевої взаємодії, транскордонної комунікації.

По-четверте, переосмислення соціальних відносин, звільнення їх від авторитаризму, упереджень, соціальних стереотипів. На зміну мають прийти пріоритети рівності, різноманіття, толерантності та інклюзивності.

Система освіти є провідним каналом відтворення культурного капіталу в суспільстві, за визначенням П. Бурдьє [63]. Якість освіти, можливості для розвитку креативності, доступність спеціалізованої освіти в творчих галузях та наявність програм міждисциплінарної освіти відіграють важливу роль у формуванні творчої еліти. Англійський науковець К. Робінсона, наголошував, що домінантна нині у світі освітня модель є пережитком індустріальної доби, коли перед освітніми установами ставились інші цілі, зумовлені запитами того періоду. Така система не розвиває творчий потенціал та креативність особистості. Замість заохочення самостійного мислення, вона нав'язує готові відповіді від кількох визнаних авторитетів, унаслідок чого формується надмірно «інституціоналізована» особистість [44].

Основна освітня функція реалізується через санкціоноване передавання культурного капіталу від попередніх поколінь до наступних. Повертаючись до сучасної реальності, маємо визнати, що система вищої освіти наразі стикається з певними труднощами у повноцінній реалізації свого основного призначення – формування інтелектуальної еліти нації та трансляції культурних цінностей і

знань. Якщо ігнорувати ці проблеми, це може згодом спричинити дисбаланс та занепад у соціокультурній сфері суспільства. У зв'язку з цим, ретельне філософське дослідження питань та викликів, що постають перед вищою освітою, відповідає нагальним потребам як студентської молоді, так і всього соціуму в цілому [20].

Інфраструктура та ресурси, такі як доступність творчих просторів, наявність необхідного обладнання, матеріалів і технологій, а також можливості для міжнародної мобільності та обміну досвідом, є життєво необхідними для реалізації творчого потенціалу. Стосовно питань культури варто дотримуватися політики плюралізму та різноманіття. Слід брати до уваги непрямий характер зв'язків між культурою та економікою. Разом з тим, міським урядам не варто розглядати культуру виключно з утилітарної економічної точки зору. Звичайно, культура і творчість здатні генерувати прибуток, залучати інвестиції та туристів. Проте зводити культуру лише до економічного виміру було б хибним спрощенням.

Необхідно усвідомлювати непрямий, опосередкований характер взаємозв'язків між культурою та економікою. Культура формує людський і соціальний капітал, створює креативну атмосферу, залучає таланти, підвищує якість життя – все це в підсумку позитивно впливає на економіку міста.

Крім того, культурне різноманіття виховує взаємоповагу, терпимість у суспільстві, формує відкритість до діалогу та нових ідей. Це створює передумови для інновацій у різних сферах життя – технологіях, бізнесі, урбаністиці тощо.

Отже, плекаючи культурне розмаїття, міста інвестують у свою привабливість, креативний потенціал та загальний добробут громади. А тому дбайливе ставлення до різноманітних культурних проявів з боку міської влади є запорукою сталого культурного, соціального та економічного розвитку.

У 2004 році у звіті «Креативна економіка Лондона» творчість була визнана найважливішим фактором виробництва та необхідною передумовою для розвитку міста. Дослідження показало, що саме культура є підґрунтям, на

якому зароджується і розквітає креативність. Міста з багатим культурним життям здатні притягувати більше творчих та обдарованих людей [21].

Проте для того, щоб залучити креативний клас, самих лише комфортних робочих умов та високих зарплат недостатньо. Місту необхідно створити конкурентоспроможну інфраструктуру, яка забезпечить сприятливий креативний клімат. Органи міської влади мають докладати зусиль для формування середовища, атмосфери, що надихатиме на творчість та інновації.

Міждисциплінарне співробітництво та існування мереж і спільнот, що сприяють обміну ідеями, професійним асоціаціям та менторству, створюють синергію і стимулюють появу нових відкриттів та інновацій. «Результати дослідження [68] показали, що 1 – жоден тип креативності сам по собі не спричиняє ефективний економічний розвиток, 2 – чим вищим є рівень взаємодії між талантами різного типу, тим ефективнішим є економічний розвиток. Отже, кожен окремий вид креативності (мистецький, науковий, економічний) не є вагомим детермінантною локального економічного розвитку, а співдія двох або трьох видів дуже позитивно і суттєво впливає на динаміку зайнятості в досліджуваних регіонах (Італія, 2001–2011 рр.)» [68].

Дослідження Р.Флоріди показують, що наявність значної кількості творчо обдарованих, інноваційно-орієнтованих громадян, котрі активно реалізують свій креативний потенціал, тісно пов'язана з високими показниками економічного, соціального, культурного розвитку держави в цілому. У найрозвиненіших країнах частка творчих осіб сягає в середньому 27-35%, тоді як для перехідних економік цей показник становить 12-20%, а для слаборозвинених країн – до 10% [57].

Економічний розквіт, розвинена інфраструктура та ефективне державне управління створюють середовище, сприятливе для розквіту креативності та формування творчих кадрів. Заможна економіка забезпечує ресурси для інвестування в освіту, культуру та дозвілля, що сприяє розвитку творчого потенціалу. Розвинена інфраструктура полегшує обмін ідеями та співпрацю між

креативними особистостями. Ефективне державне управління може впроваджувати політику, що заохочує інновації та підтримує творчі індустрії.

Проте, взаємозв'язок між креативністю та сприятливим середовищем є двостороннім. Наявність креативного класу та творчої еліти є рушійною силою для подальшого економічного зростання, інноваційного розвитку та вдосконалення державного управління. Творчі особистості генерують нові ідеї та інновації, які стимулюють економічний розвиток, створюючи нові продукти, послуги та галузі. Крім того, креативний клас формує попит на міську інфраструктуру, культурні заклади та сприятливе міське середовище, спонукаючи до подальшого вдосконалення.

Отже, креативний клас та творча еліта, народжені в результаті сприятливих економічних, інфраструктурних та управлінських умов, своєю діяльністю стають рушієм для подальшого покращення цих умов, що веде до прогресу суспільства в цілому. Це коеволюційний процес взаємного підсилення і взаємозалежності між розвитком креативності та сприятливим соціально-економічним середовищем, де фактори взаємопідсилюють один одного, підвищуючи загальний рівень розвитку країни.

Таким чином, не можна однозначно стверджувати, що є первинним – успішна економіка чи креативний клас. Це динамічний процес, де обидва фактори відіграють важливу роль і взаємно підтримують один одного в своєму розвитку.

Отже, підвищення ефективності діяльності творчої еліти вимагає комплексного підходу, який би охоплював створення сприятливого політичного, економічного, соціокультурного та освітнього середовища, розвиток відповідної інфраструктури та ресурсів, заохочення міждисциплінарної співпраці та формування мереж і спільнот. Одним з ключових завдань на шляху формування нового прошарку еліти є налагодження систематичного діалогу між різними впливовими групами та верствами суспільства з метою обговорення визначальних питань. Важливим також є створення атмосфери взаємної довіри та конструктивної співпраці в

середовищі, де перетинатимуться інтереси представників культурної сфери, бізнес-кіл, органів державної влади та провідних інтелектуалів. Лише за умови відкритого обміну думками, вироблення спільних позицій щодо стратегічних напрямків руху між цими ключовими гравцями можливе формування нової якісної еліти, здатної очолити процеси оновлення та прогресивних перетворень. Лише за таких умов креативний потенціал еліти зможе максимально розкритися і зробити вагомий внесок у сталий розвиток суспільства.

ВИСНОВКИ

Осмилення феномену творчої еліти в умовах постсучасного світу є актуальною проблемою, яка потребує ґрунтовного наукового дослідження. На сьогодні ця тематика перебуває на початковій стадії розробки, проте вже існує солідна теоретична база для її подальшого вивчення.

Зародження ідей та поглядів на проблему еліти відбувалося ще в працях мислителів Стародавнього світу, які закладали підвалини елітарних концепцій. Однак категоріальне оформлення поняття еліти пов'язане з розвитком політологічної думки XIX-XX століть та формуванням теорії еліт. Класичні теоретики елітизму В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс визначили основні критерії та ознаки феномену еліти, принципи її функціонування та взаємодії з іншими соціальними групами. В подальшому теорія еліт розвивалася в напрямку демократичного елітизму, елітарного плюралізму та меритократичного підходу.

Незважаючи на широке вживання терміну «творча еліта», його зміст залишається не досить чітко окресленим і часто ототожнюється з поняттями інтелектуальної чи духовної еліти. В ході дослідження було з'ясовано, що творча еліта відрізняється від інтелектуальної завдяки особливому наголосу на продукуванні нових ідей, знань, творів мистецтва та інновацій, здатності до творчого мислення, оновлення, пошуку нових форм самовираження. Визначальними якостями творчої еліти є активність, креативність, нонконформізм, здатність до інновацій та самореалізації в різних сферах соціокультурного життя.

Розглянуто зміст поняття постсучасності, яке часто ототожнюється з терміном «постмодерн» і визначає новий етап розвитку людської цивілізації із притаманними йому радикальними трансформаціями у світобаченні, мистецтві, культурі, філософії, способі життя. Постсучасність характеризується плюралізмом, еkleктизмом, деконструкцією усталених норм і цінностей, пошуком нових форм самовираження й осмилення дійсності. Все це актуалізує

значення творчої еліти як рушійної сили культурних змін, генератора нових ідей та новатора у всіх галузях соціального буття.

Для комплексного дослідження ролі і місця творчої еліти у постсучасному світі застосовано міждисциплінарний синтез методологічних підходів. Структурно-функціональний підхід дозволяє розглядати творчу еліту як підсистему соціальної системи, визначаючи її склад, структуру, функції та дисфункції. Екзистенціалізм акцентує увагу на унікальності, автентичності, свободі творчого існування еліти. Соціально-психологічний та комунікативний підходи забезпечують розуміння групової динаміки, ідентичності, мотивації та дискурсивних практик творчої еліти. Ідеї філософської антропології спрямовують дослідження в річище людського виміру творчості, її ролі у самореалізації та самотрансценденції людини. Герменевтичний та феноменологічний методи використовуються для інтерпретації творчих артефактів і безпосереднього опису феномену постсучасності у його сутнісних проявах.

Застосування принципів наукової об'єктивності й системності дозволяє дотримуватися неупередженого підходу до аналізу проблеми, врахувати широкий спектр різних поглядів та концепцій, уникаючи однобічних суджень, і водночас розглядати творчу еліту як відкриту систему, що перебуває у взаємодії з іншими елементами соціокультурної системи постсучасного світу.

Творча еліта, як суб'єкт інновацій та культурних змін, виконує визначальну роль у процесах суспільного прогресу. Її значення полягає у здатності генерувати нові ідеї, експериментувати з формами та смислами, випереджаючи масову свідомість та готуючи ґрунт для асиміляції інновацій широким загалом. Діяльність творчої еліти має синергетичний характер, де інновації, культурні зміни та творчі акти перебувають у стані взаємного підсилення, породжуючи нові культурні епохи та феномени.

Постсучасність, у свою чергу, як період деконструкції усталених парадигм і пошуку нових світоглядних орієнтирів кардинально трансформує функції творчої еліти. Замість одноосібного визначення істин, її роль

зміщується до культурної медіації та пропонування альтернативних інтерпретацій дійсності. Творча еліта покликана координувати полісемічний культурний простір, осмислюючи амбівалентність сучасного світу та культивує критичне мислення.

В умовах нової економіки, побудованої на знаннях та інформації, ключовими ресурсами стають креативність, уява, гнучкість мислення. Відповідно, зростає запит на представників творчих професій як генераторів інновацій та драйверів прогресу. Водночас, сама творча еліта має адаптуватися до викликів постсучасності: експериментувати з новими формами й технологіями, шукати способи діалогу з різними аудиторіями, розвивати навички комунікації та культурної медіації.

Отже, творча еліта і постсучасність перебувають у стані взаємного впливу. З одного боку, еліта каталізує культурні трансформації, продукуючи нові смисли та явища. З іншого – вона сама зазнає змін, адаптуючись до реалій плюралістичного, мінливого світу інформаційного суспільства. Тільки через готовність до інновацій, відкритість до взаємодії з різними дискурсами та оновлення своїх функцій творча еліта здатна зберігати статус провідника культурного розвитку в епоху постсучасності.

Феномен творчої еліти та її значення для розвитку суспільства в епоху постмодерну значно актуалізувався. Однак зв'язок між поколіннями творців нині стає більш ситуативним, фрагментованим і непередбачуваним через деконструкцію культурних канонів та радикальне переосмислення здобутків попередників.

Відтак, проблема спадкоємності української творчої еліти набуває особливої гостроти. З одного боку, існують багаті традиції інтелектуальної верхівки, що відігравала провідну роль у розбудові національної культури та державності. Проте через історичні обставини ця спадкоємність зазнала деформацій та викривлень.

Усвідомлення необхідності творчої, креативної еліти як рушійної сили розвитку суспільства спонукає до пошуків шляхів формування та відтворення

такої провідної верстви в контексті сучасних реалій постіндустріалізму, цифровізації, глобалізації.

Підвищення ефективності діяльності творчої еліти вимагає комплексних зусиль на різних рівнях. Необхідно створити сприятливе політико-правове середовище, економічні умови, соціокультурний клімат, розвинену систему освіти, відповідну інфраструктуру та ресурсну базу, можливості для міждисциплінарної взаємодії, існування професійних мереж і спільнот.

Важливим фактором є усвідомлення нерозривного взаємозв'язку між креативним класом та сприятливим соціально-економічним оточенням. З одного боку, високий рівень економічного розвитку та ефективного управління створює умови для розквіту творчості. Проте своєю діяльністю представники еліти генерують інновації, що стимулюють прогрес усього суспільства, покращуючи загальні передумови для подальшого зростання.

Реалізація креативного потенціалу творчої еліти вимагає трансформації самого суспільства, запровадження гнучких організаційних форм, нових моделей життєдіяльності, вільної комунікації та рівноправного діалогу, подолання соціальних стереотипів і упереджень. Система освіти повинна бути переформатована відповідно до викликів постіндустріалізму та зорієнтована на розвиток творчого мислення.

Лише за умови консолідованих зусиль органів державного управління, бізнесу, інтелектуальних кіл та громадянського суспільства вдасться максимально розкрити потенціал української творчої еліти, забезпечуючи сталий поступ нації у постсучасному світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аквінський Т. Коментарі до Арістотелевої «Політики» ; пер. з латини О. Кислюк ; авт. передм. В. Котусенко. 2-е вид. Київ : Основи, 2003. 796с.
2. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості. Івано-Франківськ : Лілея, 2006. 128 с.
3. Андрієнко О. Феномен еліти в контексті суспільних трансформацій сучасності : термінологічний і типологічний аспекти. *Університетська кафедра* : альманах. Київ, 2015. № 4. С. 97–108.
4. Білецький В. С. Формувати сучасну українську еліту. *Схід*. 1995. № 3. С. 21-25.
5. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть ; пер. з фр. Л. Кононович. Львів : Кальварія, 2004. 376 с.
6. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція ; пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Основи, 2004. 230 с.
7. Бойко-Бойчук Л. В. Поняття «соціальна інновація» : типи визначень, приклади застосування. *Наука та інновації* ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ, 2009. Том 5. № 3. С. 94-99.
8. Буткевич О. Г. Соціальне управління як вид діяльності в суспільних системах перехідного типу : дис. канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2004. 186с.
9. Вишинський С. Візії пост сучасності : постмодернізм та інтегральний традиціоналізм. *Наукові записки. Серія «Філософія»*. 2012. №11. С. 253-262.
10. Галиця І. Інтелектуальні еліти та інноваційний прорив. *Урядовий кур'єр*. Київ, 2020. № 249. С. 6.
11. Галушко К. Ю. Еліта. Енциклопедія історії України: Т. 3. / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Elita> (дата звернення : 25.03.2024).

12. Гілен П., Ляйстер Т. Культура в підмурках громадянського суспільства / пер. Я. Стріха. Харків : IST Publishing, 2018. 120 с.
13. Горбатенко В. Людина і суспільство в ситуації постмодерну : філософсько-політичні детермінанти. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 151-166.
14. Гошовська В. А. Елітознавство : підручник. Київ : НАДУ, 2013. 268 с.
15. Додонова В. І., Додонов Р. О. Проблеми самореалізації особистості в постмодерному суспільстві. *Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах*. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2022. С. 49-53.
16. Донцов Д. Націоналізм. Київ : ФОП Стебляк О. М., 2015. 256 с.
17. Джеймісон Ф. Постмодернізм, або Логіка культури пізнього капіталізму / пер. з англ. і післямова П. Дениска. Київ : Курс, 2008. 504 с.
18. Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-51489> (дата звернення : 18.04.2024).
19. Кириченко М. С. Постсучасна філософія: pro et contra. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 7 : Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 2019. № 40. С. 177-184.
20. Колотило М. О. Культурний капітал та особливості його відтворення у вищій освіті (соціально-філософський дискурс). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. Дніпро, 2013. Т. 21, Вип. 23(4). С. 184-191.
21. Коротко про креативний клас. Український центр культурних досліджень. 2018. URL : <https://uccs.org.ua/kreatyvni-industrii/ekonomika-kultury/kоротко-pro-kreatyvnuj-klas/> (дата звернення : 18.03.2024).
22. Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас : класичні зарубіжні концепції. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Харків, 2009. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26610/15-Kochubey.pdf?sequence=1> (дата звернення : 18.04.2024).

23. Кузь О. М., Сахань О. М. Постсучасна теоретизація соціальної реальності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого»*. Серія : Політологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. Харків, 2016. № 2 (29). С. 95-112.

24. Клокун А. Жан Бодріяр як радикальний філософ : феномен війни та тероризму. URL : <https://plomin.club/jean-baudrillard-as-a-radical-philosopher-the-phenomenon-of-war-and-terrorism/> (дата звернення : 17.04.2024).

25. Лісовий В. С. Еліта. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL : <https://esu.com.ua/article-17796>. (дата звернення : 14.03.2024).

26. Лях В. В. Зміна патернів цінностей в контексті переходу від модерну до постмодерну. *Мультиверсум : філософський альманах*. Київ, 2016. Вип. 5-6. С. 3-17.

27. Мазаракі А. А. Ікеда Дайсаку. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-13025>. (дата звернення : 27.04.2024).

28. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець; пер. з італ. А. Перепаді ; передм. А. Бичко. Харків : Фоліо, 2013. 509 с.

29. Манів С. З. Інтелектуальний потенціал : його суть та складові. *Економіка та держава*. Івано-Франківськ, 2009. № 6. С. 51-55.

30. Маніфест Метамодернізму. URL: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto-ukrainian/> (дата звернення : 27.03.24).

31. Мартинов А. Футурологічні сценарії глобальної перспективи. *Нова парадигма : альманах наукових праць*. Запоріжжя, 2002. № 28.

32. Масляк П. Інтелектуальна еліта і влада. *Українська правда*. Київ, 2011. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/02/3/5871587/> (дата звернення 17.03.2024).

33. Морозов Ю. Постсучасність : культура і стиль життя. *Філософська думка*. 1998. № 4-6. С.168-185.
34. Набатова О. О. Соціальні інновації: поняття, види, суб'єкти. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія : Економічна теорія та право*. Харків. 2011. № 3 (6). С. 58-66.
35. Ненадійність еліт. *New Voice*. 2021. URL : <https://nv.ua/ukr/opinion/istoriya-ukrajini-koli-z-yavilasya-prirva-mizh-vladoyu-i-parodom-novini-ukrajini-50139994.html> (дата звернення : 28.02.2024).
36. Онищенко О. І. Метамодернізм : теоретична реальність чи «Фігура Філософії»? *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2021. № 27-28. С. 137-144.
37. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. 420 с.
38. Ортега-і-Гассет, Х. Бунт мас / пер. В. Бурггардта. Нью-Йорк : ООЧСУ, 1965. 158 с.
39. Пахаренко В. Метамодернізм як мистецький напрям : роздуми про новий тип світосприйняття. *Українська мова та література*. 2021. № 7-8. С. 56-68.
40. Поснова Т. В. Інноваційна та креативна економіка : діалектика взаємозв'язку. *Ефективна економіка*. Київ, 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7716>. (дата звернення : 15.03.2024).
41. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
42. Родинський І. О. Генеза досліджень політичної еліти у вітчизняній і зарубіжній науці : від античних часів до середини ХХ століття. *Право та державне управління*. 2020. №1. Т.2. С. 21-28.
43. Розумний М. Роль творчої меншості у формуванні політичної нації: рецепція ідей В. Липинського в сучасних умовах. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2011. Вип. 1. С. 263-267.
44. Сакало О. Є. Креативний клас як провідна група сучасного суспільства. *Грані*. 2015. № 8. С. 77-80.

45. Сиваш Ю. М. Оцінка креативного потенціалу регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 15, Ч. 2. С. 117-120.
46. Собуцький М. Постмодернізм або ж вихід із нього. *Кінотеатр*. Київ, 2002. №1.
47. Сухина О. В. Рефлексія людської буттєвості у постмодерній культурі. Київ, 2017. 191 с.
48. Стоянова Л. Творча еліта та формування особливого соціального простору: до історії проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки*. Львів, 2017. № 19. С. 83–89.
49. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1 ; пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1995. 614 с.
50. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 2 ; пер. з англ. В. Митрофанова, П. Таращука. Київ : Основи, 1995. 406 с.
51. Троєльнікова Л. Творча еліта як об'єкт художньо-освітнього простору: культурологічне осмислення проблеми. *Культурологічна думка*. 2010. № 1. С. 43-48.
52. Тур М. Г. Концепт «постісторія» в контексті філософії постмодернізму. *Вісник гуманітарного наукового товариства*. Черкаси : АПБ, 2013. Вип. 13. С. 3-12.
53. Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття : особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми : монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. : Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Кн. 1. 536 с.
54. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

55. Українські еліти : що вони собою являють, як формувалися, як змінюються і в яких відносинах з суспільством перебувають? Радіо Свобода. 2006. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/949900.html> (дата звернення 25.04.2024).
56. Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Йолон П. Ф., Поліщук Н. П. та ін. Київ : Абрис, 2002. 743 с.
57. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. Ірина Бондаренко. Київ : Наш формат, 2019. 320 с.
58. Флорида Р. Homo creativus. Як новий клас завойовує світ. Київ : Наш формат, 2018. 380 с.
59. Чукут С. А. Творча еліта : теоретико-методологічний аспект. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОФ УАДУ. Одеса, 1999. №1.
60. Шевчук Д. Постмодерний стан культури : пропозиція концептуального осмислення. *Наукові записки НАУОА. Серія : Культурологія*. Рівне, 2008. № 3. С. 39-44.
61. Щурко У. В. Підходи до вивчення ефективності функціонування креативних індустрій. *Інфраструктура ринку* : електронний науково-практичний журнал. Одеса, 2020. Вип. 44. С.55-59.
62. Японія і Україна – різні долі, спільні надії : діалоги. *Кампус*. 2009. № 6. С. 30-39.
63. Bourdieu P. Esquisse d'une théorie de la pratique : précédé de trois études d'ethnologie kabyle. Genève : Droz, 1972. 272 p.
64. Hassan I. Making sense: the trials of postmodern discourse. *New Literary History*. Baltimore, 1987. Vol. 18, No 2. P. 437 - 469.
65. Nordström K., Nordström K. A., Ridderstråle J. Funky Business : Talent Makes Capital Dance. Stockholm : Pearson Education, 2002. 288 p.
66. Pannwitz R. Die Krisis der europäischen Kultur. Nürnberg, 1917. 261 p.
67. Lyotard Jean-François. La condition postmoderne : rapport sur le savoir. Paris : Minuit, 1979. 109 p.

68. Cerisola Silvia. Creativity and local economic development : The role of synergy among different talents. *Papers in Regional Science*. 2018. № 97 (2). С. 199-216.

69. Global Innovation Index 2023. WIPO. URL : https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2023/(дата звернення : 26.03.2024).

70. The Global Talent Competitiveness Index 2023. INSEAD. URL : <https://www.insead.edu/system/files/2023-11/gtci-2023-report.pdf> (дата звернення : 25.04.2024).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Боброва Анастасія Станіславівна, студентка 4 курсу, форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «філософія», адреса електронної пошти anastasi.zp.ua@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Творча еліта в постсучасному світі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Боброва А.С.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Маліновська О.С.